

Міністерство освіти і науки України
Український католицький університет
Факультет суспільних наук

Кафедра соціології

Дипломна робота на тему:

**Приватне репетиторство у початковій школі в сучасній Україні (на
прикладі м. Львова)**

Виконала студентка 4 курсу
бакалаврату за спеціальністю
«Соціологія», групи ССО-17Б
Будз Олеся Володимирівна

Наукова керівниця:
д.і.н. проф. Міхєєва О. К.

Львів 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Актуальність:	3
РОЗДІЛ 1. ВИЗНАЧЕННЯ ПРИВАТНОГО РЕПЕТИТОРСТВА	6
1.1 Географічне поширення приватного репетиторства	7
1.2. Предмети	8
1.3. Приватні репетитори	8
1.4. Користувачі послуг приватних репетиторів	9
1.5. Приватне репетиторство у пост-соціалістичних країнах	10
1.6. Політики щодо приватного репетиторства та виклики	12
РОЗДІЛ 2. ПРИЧИНИ І НАСЛІДКИ ПРИВАТНОГО РЕПЕТИТОРСТВА	14
2.1. Причини приватного репетиторства	14
2.2. Наслідки приватного репетиторства	19
РОЗДІЛ 3. КОНЦЕПТ РЕПЕТИТОРСТВА У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ	25
РОЗДІЛ 4. МЕТОДОЛОГІЯ	29
РОЗДІЛ 5. ПРИВАТНЕ РЕПЕТИТОРСТВА У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ МІСТА ЛЬВОВА)	32
ВИСНОВКИ	48
ДОДАТКИ	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	55

ВСТУП

Актуальність:

Приватне репетиторство поширене у всьому світі. Воно існує так довго, що люди навіть не ставлять під сумнів його існування. У деяких країнах, таких як Республіка Корея, репетиторство перетворилося у величезний бізнес (Bray, 1999, с.9). У приватному репетиторстві працює багато тисяч людей, навколо нього циркулюють величезні суми грошей. (Bray, 1999, р.17). У багатьох країнах репетиторство називають "тіньовою" системою освіти. Є кілька причин для цього. По-перше, приватного репетиторства не було б без загальної освіти. Крім того, загальній освіті приділяється більша увага, ніж тіньовій, а характеристики тіньових систем більш розмиті порівняно з загальною освітньою системою (Bray, 1999, с.17). Урядовці та дослідники не приділяють достатньо уваги темі приватного репетиторства (Bray, 1999, с.18). Причиною цього є те, що це явище важко спостерігати і досліджувати (Bray, 1999, с.19). Потрібні емпіричні дослідження приватного навчання, оскільки вони можуть допомогти урядам у встановленні ефективної політики у цій сфері (Lee, Park & Lee, 2009, р.901). Хоч досліджень є мало, але, деяка інформація, отримана з міжнародних порівнянь приватного навчання, може допомогти зрозуміти це явище (Bray, 1999, с. 19).

Згідно з різними статтями у онлайн-медіа в Україні, здається, в нашій країні існує проблема з тіньовою освітою. Незважаючи на це, існує мало надійних досліджень цього явища, які вже також застаріли, оскільки проводились між у період з 2000 до 2010 року. З 2010 року освітня система в Україні зазнала багато змін, і багато з реформ були спрямовані на початкову школу. Зокрема, запровадження Нової української школи змінило стиль та підхід до навчання у початковій школі, тому причини, через які батьки наймають репетиторів у молодшій школі, зараз можуть відрізнятися від тих причин, які були 10-15 років тому. В Україні було проведено кілька досліджень приватного репетиторства у старшій школі, під час підготовки до зовнішнього незалежного

оцінювання. Приватне репетиторство у молодшій школі не досліджене взагалі, хоча зі свого власного досвіду роботи репетитором та відгуків багатьох батьків дітей, які навчаються у молодшій школі можу зробити припущення, що репетиторство у початковій школі є популярним явищем. У дітей, з яким я займалась, була різна успішність у школі, різний соціальний статус та мета занять зі мною. Саме тому мене зацікавило, чим же керують батьки, коли наймають репетитора у початковій школі для своєї дитини. Оскільки актуальність теми та моя особиста зацікавленість співпали, об'єктом мого дослідження я обрала саме приватне репетиторство у початковій школі в сучасній Україні. Дослідження цієї теми може бути корисним не лише з точки зору отримання нового знання, а, в першу чергу, має практичне застосування. Для законодавців розуміння цього явища може допомогти краще зрозуміти "тіньову" освіту в Україні та запроваджувати актуальні та ефективні політики.

Мета:

Дослідити причини та уявлення про наслідки приватного репетиторства.

Завдання:

- 1) З'ясувати, які настанови батьків щодо освіти і навчання їхніх дітей впливають на їхнє рішення найняти репетитора або віддати дитину на додаткові заняття зі шкільних предметів у початковій школі.
- 2) З'ясувати, які причини впливають на рішення батьків найняти репетитора або віддати дитину на додаткові заняття зі шкільних предметів у початковій школі.
- 3) З'ясувати вплив приватного репетиторства на дітей та батьків.

Об'єкт:

За критерієм загальної проблеми: приватне репетиторство у початковій школі.

За критерієм носія проблеми: батьки, які наймають репетиторів для своєї дитини у початковій школі.

Предмет:

Причини і уявлення про наслідки приватного репетиторства в сучасній Україні на прикладі міста Львова.

Дипломна робота складається зі вступу, 5 розділів, висновку, списку джерел, який налічує 52 одиниці літератури, 14 інтерв'ю а також додатків. Кількість сторінок основного тексту — 48.

Резюме висновків

У цій роботі було досліджено приватне репетиторство у початковій школі. Було опитано десять батьків, чиї діти мають репетиторів або додаткові заняття з інших предметів та четверо, чиї діти не відвідують таких занять. Основною причиною репетиторства є недоліки в освіті, а саме у викладанні англійської мови у школі, які разом з неможливістю батьків допомогти дитині з навчанням самостійно, наштовхують батьків на пошуки нових стратегій, які б забезпечили їхнім дітям достатній рівень навчання. Тоді вони вирішують найняти приватних репетиторів або віддати дитину на додаткові заняття зі шкільних предметів. Друга гіпотеза підтвердилась, і в результаті можна зробити висновок, що уявлення про наслідки та результати репетиторства допомагають краще зрозуміти це явище, оскільки вони частково відображають мотиви та настанови батьків щодо освіти та навчання їхніх дітей. Гіпотеза, яка знайшла найменше підтверджень є про те, що батьки, які наймають репетиторів, оцінюють дитячу успішність, зважаючи на шкільні оцінки. Респонденти приділяють увагу балам, але вони не вважають, що лише вони є показником успішності. Ці три гіпотези потребують ширших досліджень для того, щоб висновки можна було поширити на всю популяцію.

РОЗДІЛ 1. ВИЗНАЧЕННЯ ПРИВАТНОГО РЕПЕТИТОРСТВА

Найперше, я б хотіла визначити терміни, які я буду використовувати у своєму дослідженні, звертаючись до роботи одного з основних у світі дослідників приватного репетиторства Марка Брея “The shadow education system: private tutoring and its implication for planners” (1999, pp.20-22). Загалом у своїй роботі я часто посилаюся на Марка Брея, оскільки його роботи є обширними та розкривають різноманітні аспекти приватного репетиторства, і він оглядає роботи інших дослідників.

Додаткове репетиторство означає, що репетиторів наймають задля допомоги з предметами, які діти вивчають у школі. Приватне репетиторство означає, що окремі особи або приватні підприємства надають послуги репетиторства задля отримання прибутку. Дослідження покриває лише академічні предмети. Музичні, мистецькі або спортивні додаткові заняття не є предметом дослідження. Приватне репетиторство у початковій школі є темою цього дослідження, але приклади та інформація щодо такого типу додаткового навчання у середній та вищій школі є використані для визначення теорій та розвитку гіпотез. Оскільки, є багато різних форм репетиторства, для цього дослідження не було обрано певні типи, натомість досліджуються всі види приватного додаткового навчання в межах шкільних предметів.

Оскільки, дані щодо репетиторства були зібрані у різні способи, було досліджене репетиторство на різних рівнях освіти у школі і в різний час, порівнювати їх між собою важко, але для розуміння проблеми ці дані можуть бути корисними (Bray, 1999, p.23). Наприклад, опитування в Японії у 1993 році показало, що 24% учнів початкової школи і 60% школярів, які навчаються у середній школі відвідують *дзюку*, приватні репетиторські центри в Японії (Japan, 1995; Bray, 1999 з посиланням на Russel, 1997). І ця кількість збільшилась вдвічі у період з 1976 до 1993 років (Bray, 1999, pp.24-26). Також залученість до приватного репетиторства збільшилась і у інших країнах. В Сінгапурі частка учнів початкової школи, які отримували приватне репетиторство збільшилась з 27% до 49% у період з 1982 до 1992 року (Bray, 1999, p. 26). Витрати на приватне

репетиторство є дуже високими. У Камбоджі, витрати на репетиторство навіть для дітей у початковій школі за оцінками становить 7% від загальної вартості навчання (Bray, 1999, р.42). Як правило, батьки витрачали в еквіваленті 1500-1950 доларів на рік на кожну дитину (Bray, 1999, р. 27). Оплата репетиторам зазвичай зростає на вищих рівнях освітньої системи. Індивідуальні заняття є дорожчими, ніж групові (Bray, 1999, р. 27).

1.1 Географічне поширення приватного репетиторства

Приватне репетиторство – поширене по всьому світу. Хоч, таке явище не є популярним у Західній Європі, Північній Америці і Австралії, воно стає все більш помітним і у цих регіонах. Тепер це – глобальний феномен (Baker&LeTendre, 2005). Існує кілька факторів, що визначають масштаб залученості у приватне репетиторство у країні. По-перше, це культурні та економічні фактори, а також освітня система. У країні, де освітня система визначає зусилля важливішими, ніж здібності, більш ймовірно існуватиме приватне репетиторство. Також, якщо освітня система є більш вчительоцентрична, аніж учнецентрична, приватне репетиторство існуватиме. Економічні винагороди і майбутнє працевлаштування також впливають на попит на приватне репетиторство. У азійських країнах, де конкурентоспроможність є високою, приватне репетиторство є популярним. Наприклад, у Сінгапурі люди можуть перейти до вищого рівня освіти лише після здачі екзаменів. Завдяки репетиторам, особа може здати тестування краще, і в результаті вступити у кращий університет та отримати кращу освіту. Чим вищий рівень освіти у людини, тим вищу зарплату вона може отримати. Цей висновок був зроблений на основі середнього доходу чоловіків з різними рівнями освіти у 1991 у Сінгапурі (Bray, 1999, р.29). Все ж, така різниця не присутня у Об'єднаному Королівстві та Австралії. Це означає, що у цих країнах нагорода від репетиторства є меншою і самі додаткові заняття не є такими популярними у порівнянні з такими азійськими країнами, як Сінгапур та Гонконг (Bray, 1999, р. 30). Також у освітня система в перших країнах є більш заохочувальна і гнучка, а вчителі у Західній Європі, Північній Америці і Австралії можуть забезпечити

собі достатній рівень проживання, вони мають достатньо високі зарплати і не потребують додаткового доходу, зокрема доходу від приватного репетиторства.

Все ж, приватне репетиторство присутнє і в бідних, і в багатих країнах. Прикладом цього є стан репетиторства у Республіці Кореї та Камбоджі. Навіть бідні люди наймають репетиторів, хоч їм важче це робити, ніж багатим (Bray, 1999, р. 30). Приватне репетиторство є більш поширеним у містах, ніж в селах. Причиною цього може бути вища конкурентність у містах, ніж у селах. Також батьки в містах мають вищі очікування стосовно освіти їхніх дітей. Врешті-решт, батьки, які живуть у місті більш ймовірно можуть дозволити оплачувати додаткові заняття для їхньої дитини (Bray, 1999, р. 30).

1.2. Предмети

Учні займаються репетиторами з різних предметів. Найбільш поширеними є ті, які можуть бути сприятливі покращенню соціо-економічного статусу учня у майбутньому: мови, математика та природничі науки (Bray, 1999, р.34). У 1991 у Сінгапурі 55% школярів початкових класів і 29% учнів середньої школи додатково займались англійською або/та іншою іноземною мовою (Bray, 1999, з посиланням на Kwan-Terry (1991). На Шрі Ланці, наприклад, більше популярними є природничі науки (Bray, 1999, р. 34). В Кувейті дослідження 934 учнів 5-12 класів показало, що 77% мають додаткові уроки з математики. Лише 15% з них додатково займались англійською (Bray, 1999 з посиланням на Hussein, 1987, р.94). На Мальті, 68% респондентів отримували додаткові заняття з математики і 49% — з англійської (Bray, 1999 з посиланням на Falzon, Busuttill, 1988, р.51). На Тайвані, близько половини учнів старшої школи додатково займались з математики, а третина з них займалась з англійської (Bray (1999) з посиланням на Tseng (1998, р.96).

1.3. Приватні репетитори

Є різні типи приватних репетиторів. Найбільш проблематичною є ситуація, коли вчителі з державних шкіл вчать своїх учнів. Така практика є

поширеною на Кіпрі, в Індонезії, Лівані, Нігерії та Росії. Причинами є низька зарплата вчителів та труднощі з поясненням всього матеріалу дітям протягом навчальних годин в класі. Деякі вчителі навіть навмисно викладають матеріал повільніше з метою залучення своїх же учнів до використання послуг репетитора. Також є випадки погроз ставити низькі бали учням зі сторони вчителів, якщо вони відмовляються відвідувати їхні додаткові уроки. Такі ситуації створюють багато етичних проблем. Щоб вирішити проблему, деякі країни забороняють вчителям займатись додатково зі своїми учнями, наприклад, Мороко, Сінгапур та Республіка Корея (Bray, 1999, pp. 37-38). Також з дітьми займаються репетитори, які не є вчителями у школах. Вони можуть відрізнитись за віком, статтю, працювати повний або неповний робочий день і тд. Також часто репетиторами стають студенти університету, які навчають учнів початкових класів та середньої школи (Bray, 1999, p. 40). Наприклад, у Японії, третина репетиторів є студентами університету (Bray, 1999 з посиланням на Harnisch, 1994, p.327). Репетитори можуть мати інший підхід до викладання, використовувати інші матеріали та навіть вести інший спосіб життя, у порівнянні з шкільними вчителями. Репетитори, для яких додаткові заняття є основною зайнятістю, ставляться до учнів як до клієнтів, яких вони хочуть задовольнити. Тому, вони використовують більш сучасні технології, найновішу інформацію і таким чином можуть бути на одному рівні із школярами (Bray, 1999, p. 40).

1.4. Користувачі послуг приватних репетиторів

Приватне репетиторство часто може бути сприйнятим як послуга для учнів, які не встигають за навчальною програмою та мають певні труднощі з навчанням. Тим не менш, учні, які мають високу успішність та хочуть підтримувати свій рівень знань, є також великою групою користувачів послугами приватних репетиторів. За дослідженням Ценга у 1998 році у Гонконзі, діти зі шкіл з високим рейтингом частіше мали додаткові заняття з репетиторами, ніж діти зі шкіл з нижчим рейтингом (Bray, 1999 з посиланням на Tseng's, 1998, p.97). Учні середньої школи частіше займаються з репетиторами,

ніж учні початкової школи. Причиною цього може бути потреба перших у підготовці до екзаменів (Bray, 1999, p. 31). Також батьки можуть не почуватись достатньо компетентними у допомозі своїм дітям зі складнішим матеріалом, який вони вивчають у середній школі (Bray 1999, p. 44). Деякі батьки з цієї причини наймають репетиторів ще у початковій школі. У дослідженні Джорджа у 1992 році, один із респондентів сказав, що є недостатньо освіченим і не може допомагати своїм дітям з домашніми завданнями. Також він вказав, що програма в його дітей є складнішою, ніж була в нього, і він не може впоратись з нею (Bray, 1999 з посиланням на George, 1992). Інтенсивність репетиторства може відрізнятись, залежно від періоду року. У дослідженні Марімуту та ін. у 1991 році, 70% опитаних учнів займались додатково з репетиторами впродовж всього року, натомість інші відвідували додаткові заняття лише перед важливими екзаменами. Деякі учні можуть мати різних репетиторів для підготовки до різних частин екзамену (Bray, 1999 з посиланням на Marimuthu et al., 1991, p.47).

Шарма (Sharma, 1997) згадував, що деякі батьки можуть відчувати дискомфорт через те, що інші батьки наймають репетиторів для своїх дітей, і це може заохувати їх до того, щоб найняти репетитора і для своєї дитини. В деяких суспільствах додаткові заняття з репетиторами є престижними (Bray, 1999, p.45).

1.5. Приватне репетиторство у постсоціалістичних країнах

Під час дослідження репетиторства в Україні, важливо також розуміти практики репетиторства у різних постсоціалістичних країнах, адже в цих країнах умови схожі до українських.

Приватне репетиторство є поширеною практикою у Східній Європі та Центральній Азії. Все ж, ця тема не є достатньо дослідженою. З середини двохтисячних років, коли кількість досліджень цієї теми зросла, політики почали помічати важливість проблеми приватного репетиторства (Silova, 2010, p.327). Вони зіштовхнулись з проблемою напруги між соціалістичним та ринкоорієнтованим підходами до освіти. Беручи до уваги ці два підходи, приватне репетиторство можна розглядати і як можливість, і як небезпеку. Питанням для політиків залишається, як збільшити позитивний вплив

приватного репетиторства, при тому контролюючи негативні аспекти цього явища (Silova, 2010, p.328).

У своїй статті Івета Сілова, аналізуючи дані міжнародного дослідження приватного репетиторства у дванадцяти країнах, робить висновки стосовно факторів, які спричиняють попит на приватне репетиторство та розглядає реакції урядів на це явище у Азербайджані, Боснії та Герцеговині, Хорватії, Грузії, Литві, Монголії, Польщі, Словаччині і Україні (дослідження у 2004-2005 роках) і Казахстані, Киргизстані і Таджикистані (дослідження у 2005-2006 роках) (Silova, 2010). Більшість занять з приватними репетиторами є неофіційними, тому це створює обмеження під час дослідження. Дані щодо репетиторства є недостатніми, методологічно різними та географічно розкиданими. Культурні норми, економічні та освітні фактори впливають на масштаб та природу приватного репетиторства (Silova, 2010, p.329). Зокрема, впродовж 1990-их у постсоціалістичних країнах відбулись зміни, які вплинули на приватне репетиторство.

По-перше, через економічний спад у колишніх країнах колишнього СРСР, які порівняно недавно здобули незалежність, в цих країнах зменшились видатки на освіту (Silova, 2010, p.329). Це спричинило збільшення особистих витрат на освіту (Silova, Budiene and Bray, 2006). Також статус вчителів змінився, що вплинуло на зменшення вчительських заробітних плат. Приватне репетиторство було вирішенням цієї проблеми. Це дало можливість вчителям отримувати додатковий дохід (Silova, 2010, p.330). Після трансформації у 1990-их якісь освіти у державних школах змінилась. У деяких постсоціалістичних країнах, діти володіли багатьма фактами, але вони не могли застосувати вивчену інформацію для вирішення нових проблем (UNICEF, 2001, p.84; UNICEF, 2009). Причиною цього також є перевантажена шкільна програма, яка не пов'язана з реальним життям (Silova, 2010, p.330). Тому, багато учнів шукали додаткові можливості для навчання, і приватне репетиторство стало рішенням у цій ситуації (Silova, p. 331). Також зі збільшенням попиту на вищу освіту у пост-соціалістичних країнах у період з 1989 до 2009 років, вступ до університету перетворився на змагання

(UNICEF, TransMONEE, 2009). Відповідно, учні почали боятись, що погані результати вступних іспитів можуть не дати їм можливості вступити у престижний університет і вчитись безкоштовно. Приватне репетиторство стало вирішенням і цієї проблеми (Silova, p.332). Згідно з міжнаціональним дослідженням, 64% учнів у всіх досліджуваних країнах мали додаткові заняття у останньому класі у середній школі. Зазвичай, ці додаткові заняття були у вигляді індивідуальних занять або групових занять, які надавались певною організацією. Це дослідження показало, що в Україні найбільш поширеними є індивідуальні заняття (Silova, Budiene, and Bray, 2006; Silova 2010).

1.6. Політики щодо приватного репетиторства та виклики

Приватне репетиторство майже не є врегульованим урядами країн. Наприклад, у постсоціалістичних країнах приватне репетиторство є дуже схожим у всіх країнах (Silova, 2010, p.340). У більшості з цих країн, уряд ігнорує тему приватного репетиторства. З дванадцяти країн-учасниць дослідження лише у шести були створені правові основи регулювання ринку приватних репетиторів. Цими країнами є Казахстан, Литва, Монголія, Словаччина, Таджикистан та Україна. Найдосконалішим законодавством є литовське, де всі аспекти приватного репетиторства регламентуються законодавством (Silova, 2010, p.337). Відповідно до Закону про ліцензування торгівлі (2004), у Словаччині лише додаткові заняття з іноземних мов та мистецтва регламентується законом. Інші репетитори є частиною тіньової освіти (Silova, 2010, p.337). Лише в Україні, Литві та Монголії у 2004 році офіційно було заборонено вчителям навчати власних учнів. В Україні, у 2004 році Міністерство освіти і науки видало указ про заборону вчителями займатись додатково зі своїми учнями (Silova, 2010, pp.338-339). Проте, ця заборона більше не діє.

Є багато перешкод, які стають на заваді виходу приватного репетиторства з тіньової економіки, зокрема бюрократичні процедури для легалізації приватного репетиторства, відсутність правового забезпечення, відсутність механізмів реалізації та недостатні податкові стимули.

Згідно з «Оглядом ОЕСР щодо доброчесності в освіті в Україні у 2017 році» (Огляди, О.Е.С.Р., 2017, с. 16), приватне навчання є широко розповсюдженим явищем в Україні, яке взагалі не регулюється. В Огляді ОЕСР також є рекомендації для покращення ситуації з репетиторством в Україні. Зокрема, рекомендація вчителями відмовитись навчати своїх шкільних учнів, зобов'язати репетиторів реєструватися, вдосконалити систему зворотнього зв'язку між вчителями та батьками, зміцнити переконання, що зовнішнє незалежне оцінювання можна скласти без додаткових уроків з репетиторами. Також в огляді рекомендується збільшити зарплату вчителям (Огляди, О.Е.С.Р., 2017, с.21).

Забороняти приватне репетиторство не потрібно і це неможливо зробити. Для вирішення проблеми, уряду потрібно підвищити зарплату вчителям, покращити якість освіти, забезпечити додаткові уроки в школах, а також створити установу, яка буде організовувати приватне навчання легально. Тим не менш, Марк Брей, один з основних дослідників цієї теми, стверджує, що навіть при збільшенні зарплати вчителям, існує ймовірність того, що репетиторство все одно розвиватиметься, якщо іспити залишатимуться такими ж складними, як вони є (Bray, 1999, с.10).

РОЗДІЛ 2. ПРИЧИНИ І НАСЛІДКИ ПРИВАТНОГО РЕПЕТИТОРСТВА

2.1. Причини приватного репетиторства

Існує чотири основні групи причин факторів приватного репетиторства: культурні, соціальні, економічні та освітні. Ось кілька прикладів, які показують, як ці фактори діють в різних освітніх системах (Bray, 1993, 2003). В Азійських країнах приватне репетиторство є популярне через настанову, яка присутня у конфуціанстві, про те, що особисті зусилля людини є важливими для досягнення успіху. В Англії та Австралії, попит на приватне репетиторство зріс після того, як академічна успішність шкіл було опубліковано через освітні реформи. Порівнюючи дослідження приватного репетиторства у Сінгапурі та Камбоджі, бачимо, що соціальні фактори, а не академічні чи культурні, найбільше впливають на попит на приватне репетиторство (Brehm, 2018, р.340).

Серед різних причин приватного репетиторства, які включають підготовку до екзаменів, допомогу з певних предметом чи покращення результатів на змаганнях та конкурсах, перша є найбільш значимою (Lee, Park & Lee, 2009, р.907; Огляди, О.Е.С.Р., 2017, р.90). Зв'язок між освітою і працевлаштуванням може бути вирішальним, коли батьки наймають репетиторів для їхніх дітей. Приватне репетиторство може допомогти учням здобути кращу освіту, і натомість кращу роботу у майбутньому (Bray, 1999 with reference to Stevenson & Baker, 1992). Значимим фактором залученості до приватного репетиторства є розуміння, що інвестиції в освіту можуть повернутись у вигляді добрих результатів під час екзаменів та в кінці кінців забезпечити учневі вступ до найкращої школи або університету (Bray & Lykins, 2012, р.23). Важливим концептом тут є креденціалізм, який визначають як систему цінностей, яка розглядає рівень освіти як важливий і абсолютний стандарт у оцінці здібностей людини (Kim, 2003). Якщо цінності креденціалізму є важливими у суспільстві, попит на приватне репетиторство буде високим. Наприклад, у корейському суспільстві наголошують на важливості вступу до найпрестижнішого університету для досягнення успіху (Choi et al., 2003; Hyun, Lee, & Lee, 2003). В Україні є три типи оцінювання, які впливають на можливість учня перейти на

вищий щабель освітньої системи. Вчителі самостійно оцінюють учнів. Також є державні экзамени для учнів 4-их, 9-их та 11-их класів і Зовнішнє незалежне оцінювання, яке здають учні при вступі до університету (Огляди, О.Е.С.Р., 2017, р.91). Щоб здати экзамени та отримати хороші бали в школі, учні в деяких випадках потребують додаткової допомоги, яку їм можуть надати приватні репетитори. Одне з досліджень показало, що 69% учнів 11-го класу мали приватних репетиторів. Більшість з них (73%) займались додатково з метою підготовки до вступних іспитів (Długosz, 2016).

Деякі батьки використовують приватне репетиторство як додатковий метод для покращення соціального статусу. Це поширено у всьому світі (Baker & LeTendre, 2005). Батьки можуть почуватися ніяково, якщо їхні діти не мають репетиторів, але оточені іншими учнями, які мають додаткові заняття. Згідно з дослідженням у Сінгапурі у 2015 році, 70% респондентів відправляли своїх дітей на додаткові заняття різних типів. Для учнів початкової школи цей показник склав 80%, і найпопулярнішими предметами були математика і англійська та китайська мови. Початковою причиною для репетиторства було покращення академічної успішності дитини. Тим не менш, 70% респондентів визнали, що вони не вірять, що приватне репетиторство допоможе покращити бали їхній дітей у школі (Brehm, 2018, р.334). Це може означати, що вони просто відчували тиск і тому повторювали з іншими батьками, для того щоб їхні діти були на одному рівні з іншими дітьми (Brehm, 2018, р.340, р.334). Попит на приватне репетиторство може бути також ознакою недоліків в освітній системі: низька якість викладання у школі, а також невідповідність шкільної програми до наповнення стандартизованих тестів (Огляди, О.Е.С.Р., 2017, р. 92). Батьки можуть використовувати приватне репетиторство як компенсацію поганої якості державної освітньої системи (Kim & Lee, 2010). Залежно від розвитку освітньої системи, популярність приватного репетиторства та його характеристики можуть відрізнятись (Lee, Park & Lee, 2009, р.909). Наприклад, у Бангладеші, один учень стверджував, що додаткові приватні заняття є потрібними, оскільки викладання англійської у школі не є на достатньому рівні (Bray & Lykins, p.26).

У «Огляді ОЕСР щодо доброчесності в освіті в Україні у 2017 році» (Огляди, О.Е.С.Р., 2017, с. 97-99), автори склали список факторів приватного репетиторства. По-перше, батьки можуть не довіряти вчителям і їхнім методикам викладання. Дослідження, проведене у 2006 році, показує, що 60% батьки заявляють, що вчителі не дають учням достатньої кількості знань під час уроків в школі, що мотивує батьків шукати інші джерела отримання знань, і відповідно, наймати репетиторів (Hrynevych et al., 2006). У 2015 році, 75% батьків оцінили рівень освіти в Україні як низький або середній (ІРО, 2015). Батьки вважають, що уроки в школах не є достатньо ефективними, через занадто велику кількість учнів в класах, перевантажену навчальну програму і брак уваги до кожного учня (Огляди, О.Е.С.Р., 2017, с.98). Проблема з розміром класів є більш помітна у азійських країнах, де класи зазвичай налічують 40 та більше учнів. Це може бути причиною для батьків найняти репетитора для своєї дитини, щоб вона могла засвоювати матеріал краще (Bray & Lykins, 2012, p.27). Іншим фактором є невідповідність наповнення екзаменів та навчальної програми. Згідно з дослідженням громадянської мережі «Опора» (2016), 45% учнів вважають, що без репетитора вони не склали би екзамен з української мови та літератури, а 30% респондентів не були впевнені щодо того, чи вони змогли би скласти цей екзамен без додаткової допомоги.

У деяких школах забезпечують додаткові заняття для учні, які не встигають за своїми однолітками та мають гіршу академічну успішність, але їхній формат і розклад часто є невідходящим для багатьох дітей. Саме тому, учні, які не розуміють якийсь матеріал, змушені звертатися до приватних репетиторів. Іншою причиною приватного репетиторства може бути бажання збільшити мотивацію учнів та навчити їх навчикам написання тестів. Батьки в Японії записують своїх дітей до спеціальних репетиторських центрів, які називаються *дзюку*, для того, щоб мотивувати їх навчатись, а також навчити складати тести (Bray, 1999 with reference to Russell, 1997, p. 158).

Денг і Роджерс у своїй роботі пишуть, що дослідження в Єгипті (Assad & El-Badawy, 2004), Японії (Stevenson & Baker, 1992), Кореї (Kim & Lee, 2004),

Туреччині (Tansel & Vircan, 2006), і В'єтнамі (Dang, 2007) підтверджують теоретичні твердження про те, що соцо-економічні фактори збільшують попит на приватне репетиторство, зокрема дохід домогосподарства, дохід батьків і місце проживання (сільське або міське) (Dang & Rogers, 2008, p.166). Ці результати є актуальні для різних країн. Наприклад, в Індії у 2014, 18.2% учнів початкової школи у селах і 32.5% учнів такого ж рівня у містах, користувались послугами приватних репетиторів (підраховано на основі дослідження «Соціальне споживання в Індії: Освіта, 71-й тур NSS, січень – червень 2014 р») (Majumdar, 2017, p.276). Також клас, у якому навчається дитина і розмір домогосподарства впливають на попит на приватне репетиторство (Dang & Rogers, 2008, p.167). Наприклад, у В'єтнамі, чим старше дитина, тим більше її батьки витрачають на додаткові заняття з репетиторами (Dang, 2007). Розмір сім'ї також може впливати на рішення батьків найняти репетитора. Дослідження показують, що у багатьох країнах, особливо Східних, зменшення розміру сімей пов'язане зі збільшенням попиту на приватне репетиторство. Батьки, які мають лише одну дитину більш ймовірно зосередять свої ресурси на ній, і відчуватимуть, що з цієї дитиною у них немає права на помилку (Bray & Lykins, 2012, p.28). Інші дослідники стверджують, що кількість дітей є важливим фактором, який впливає на участь у приватному репетиторстві tutoring (Lee, Park & Lee, p.911). У Кореї, Туреччині і В'єтнамі, чим більше дітей є у домогосподарстві, тим менше у цьому домогосподарстві витрачають на приватне репетиторство (Kim & Lee, 2004; Tansel & Vircan, 2006; Dang, 2007). Проте, Денг і Роджерс стверджують, що ці дослідження не включають усіх факторів, і не можуть бути основою для повноцінних висновків. Соціоекономічні фактори є визначальними факторами шкільної успішності у країнах, що розвиваються. Наприклад, дослідження 35 країн, що розвиваються, показало, що багатство домогосподарства пов'язане з освітніми здобутками дітей у цих країнах (Dang & Rogers, 2008, p.168).

Доступність приватного репетиторства також впливає на участь в ньому. Це може пояснювати, чому участь у приватному репетиторстві є вищою у містах,

ніж в селах. У містах є більше кваліфікованих репетиторів, які можуть запевнити своїх клієнтів, що їхні інвестиції в приватне репетиторство не будуть марними (Lee, Park & Lee, 2009, p.912). Також, батьки у містах мають вищі зарплати і кращу освіту. Дослідження попиту на приватне репетиторство в Україні показало, що діти з багатих сімей більш ймовірно матимуть репетиторів, ніж з бідних (Vorodchuk, 2011).

Для вчителів репетиторство є також вигідним, оскільки це можливість мати додатковий заробіток. У 2016 офіційна зарплата вчителів, які є посередині своєї кар'єри (1 категорія), складала 2334 гривні.

З літератури на тему репетиторства та попередніх досліджень можна зробити висновок, що основними причинами і чинниками репетиторства є:

1. Особливості освітньої системи в країні.
2. Місце проживання дитини (село або місто).
3. Особливості школи, де навчається дитина.
4. Особисті характеристики, освіта, дохід батьків та домогосподарства.
5. Зміни у навчальній програмі.
6. Підвищення соціального статусу батьків та дітей
7. Якість освіти в країні.
8. Потреба підготовки до екзаменів та вступу до вищих навчальних закладів.
9. Ціннісні орієнтації в культурі.
10. Характеристики та успішність дитини.
11. Бажання батьків збільшити мотивацію дитини та навчити її виконувати тести

2.2. Наслідки приватного репетиторства

Приватне навчання має як переваги, так і недоліки. Воно створює умови для соціальної нерівності, споживає людські та соціальні ресурси. Крім того, репетиторство спотворює навчальну програму в загальноосвітніх школах. Водночас за допомогою репетиторства учні можуть отримати додаткові знання та краще зрозуміти теми, висвітлені під час уроків в школі. Це може забезпечити більш індивідуальний підхід до кожного учня, ніж це можливо в державних

школах (Dang & Rogers, 2008, p. 165). Крім того, це може допомогти зменшити обсяг робочого навантаження вчителів у державних школах (Bray, 1999, с.18). Тим не менш, всі позитивні наслідки несуть у собі багато ризиків. Я хотіла би детально розглянути всі ці аспекти приватного репетиторства.

2.2.1. Приватне репетиторство і академічна успішність в школі

Існують певні труднощі у визначенні, чи приватне репетиторство впливає на успішність у навчанні, оскільки в цьому процесі задіяно багато інших факторів. Потрібно враховувати соціально-економічні відмінності та пам'ятати, що багато студентів, які мають додаткове приватне навчання, вже мають добрі результати. Деякі дослідники все ж аналізували зв'язок між приватним навчанням та навчальними досягненнями. У своїх дослідженнях вони включали також інші фактори, про які згадано вище.

Дослідження на Маврикії показало, що приватне репетиторство впливає на оцінки учнів на тестах з грамотності читання (Bray, 1999 з посиланням на Kulroo, 1998). За словами Брея (1999), дослідження в Греції, проведене Полідорідом (1986), показало, що існують деякі позитивні кореляційні зв'язки між приватним навчанням та навчальними досягненнями, але вони були слабкими та недостатньо послідовними. В Японії вивчали вплив відвідування приватних центрів, що називаються *дзюку*, на успішність з математики учнів старших та нижчих середніх класів. Вони виявили, що студенти, які відвідували *дзюку*, отримували кращі результати, вирішуючи задачі, що вимагали арифметичного обчислення та вирішуючи завдання з алгебри. Однак оцінки не були вищими в усіх типах арифметичних завдань та геометрії (Bray, 1999 з посиланням на Sawada and Kobayashi, 1986, p.22). Дослідники пояснюють, що ця різниця може бути пов'язана з типом навчальних програм, який був домінуючим у *дзюку*. У 1994 р. в Єгипті було проведено два дослідження дослідником Фергані, який обстежував учнів початкового рівня освіти. Значущої кореляції між приватним репетиторством та досягненнями у навчанні не було виявлено (Bray, 1999, з посиланням на Fergany, 1994, p.108).

У висновку, суперечливі результати попередніх досліджень показують, що ця тема вимагає більше уваги зі сторони дослідників. Вплив приватного репетиторства на академічну успішність залежить від багатьох факторів, таких як: вид репетиторства, інтенсивність занять, тривалості додаткових уроків і тд. Також, знання отримані під час додаткових занять не завжди можуть бути трансльовані учнями на тестах чи у шкільних завдання (Bray, 1999, p.50).

2.2.2. Приватне репетиторство і навчання у школах

Приватне репетиторство може вплинути на динаміку викладання та навчання у звичайних класах. Це створює нерівність між тими учнями, які отримують додаткові приватні уроки та тими, хто не отримує. У цій ситуації вчителі повинні робити щось з цими диспропорціями. Деякі вчителі намагаються допомогти повільнішим учням, а деякі просто сприймають учнів, які отримують репетиторство, як норму. В останньому випадку, умови вимагають від усіх батьків інвестувати в додаткове приватне навчання (Bray, 1999, p.51).

ДеСільва (1944, с.5) говорить, що навчання може бути корисним у випадках, коли вчителі загальноосвітніх шкіл недостатньо кваліфіковані або з певних причин не можуть проводити уроки. Репетитори можуть допомогти учневі зрозуміти предмет та вивчати його з більшим захопленням. Крім того, репетиторство може допомогти учням, які мають більші досягнення у навчанні, отримати більше від своїх звичайних занять (Bray, 1999, p.51).

До негативних наслідків репетиторства входить абсентеїзм, про які, наприклад, повідомлялося у дослідженні в Кувейті (Bray, 1999 з посиланням на Hussein, 1987, p.92). Учні пропускають шкільні уроки задля того, щоб позайматися з репетитором. Крім того, за кілька місяців до вступних екзаменів, учні часто не ходять до школи, щоб підготуватися до іспитів зі своїми репетиторами. Це порушує навчальну програму в державних школах (Silova, 2010, с.335).

Інша велика проблема полягає в тому, що загальноосвітні школи втрачають своїх найталановитіших вчителів, оскільки вони вирішують

працювати репетиторами. Ця проблема виникла в Коста-Риці, Литві та Сенегалі (Bray, 1999, p.54). Крім того, репетиторство може призвести до неетичної поведінки вчителів. По-перше, у деяких випадках додаткові уроки можуть бути примусовими. Вчитель може запропонувати своїм учням приватне навчання та у випадку відмови погрожувати їм нижчими оцінками. В Україні 17,2% учнів займались додатково зі своїми шкільними вчителями. По-друге, вчителі з різних шкіл можуть направляти своїх учнів один до одного для додаткових уроків (Silova, 2010, p.336).

Чудовим позитивним аспектом репетиторства є те, що, щоб конкурувати на ринку, репетитори або репетиторські центри повинні бути новаторськими як у змісті, так і у викладанні. Наприклад, японські *дзюку* стають все більше схожими на позакласні домашні кімнати (Bray, 1999, p. 56). Батьки записують туди своїх дітей, щоб підвищити мотивацію до навчання та навчити їх здавати тести (Bray, 1999 з посиланням Russell, 1997, p. 158). Згідно з дослідженням японського Міністерства освіти, батьки часто говорять, що *дзюку* корисні, оскільки там їхні діти навчилися навчатись самі (Bray, 1999, p. 56).

2.2.3. Соціальні наслідки приватного репетиторства

По-перше, репетиторство чинить великий тиск на учнів. Навчання не дозволяє дітям повноцінно проживати своє дитинство. Хоча, відсутні підтвержені дані про те, скільки часу діти зазвичай витрачають на школу та підготовку до неї, згідно зі статтею «Життя школяра: 10 годин на навчання і година – на решту», діти щодня витрачають від 8 до 11 годин на школу або підготовку до неї (Життя школяра: 10 годин на навчання і рік — на решту. (nd). Приватне репетиторство збільшує навантаження та іноді може бути шкідливим. Також на дітей можуть чинити тиск щодо отримання сертифікатів та дипломів. Іноді батьки вимагають від своїх дітей вчитися надзвичайно наполегливо, щоб бути найкращими в школі. Позитивною стороною цього тиску є те, що це також може допомогти найкращим учням максимізувати свій потенціал. Крім того,

додаткове навчання може допомогти дітям не відставати від своїх однолітків. Це, зокрема, залежить від типу репетиторства (Bray, 1999, p.59).

По-друге, приватне репетиторство впливає на соціальні стосунки дітей з різними людьми. Навчання іноді може бути поза домом. Коли діти більшу частину часу перебувають поза домом, це послаблює сімейні узи (Bray, 1999 з посиланням на De Silva (1994, p.6). У моєму дослідженні спостережувана група — це учні початкових класів, які ймовірно мають додаткові уроки вдома, тому я не буду заглиблюватися в цей аспект приватного репетиторства. Якщо діти відвідують групові уроки, вони можуть охоче відвідувати додаткові заняття через своїх друзів, які також відвідують ці заняття. За словами Брея (1999), це помітила у своєму дослідженні Рассел (1997). Вона зауважила, що в японському *дзюку* діти можуть налагодити міцну дружбу, яка також зміцнюється такими заходами, як екскурсії у вихідні дні. Дослідження японських соціологів показало, що 40% учнів молодшого віку були захоплені *дзюку* через своїх друзів. Їх також цікавила можливість познайомитись з дітьми з інших шкіл. Крім того, репетитори допомагають дисциплінувати дітей і дати батькам можливість мати більше часу для дозвілля зі своїми дітьми (Bray, 1999, p.61).

По-третє, згідно з опитуванням (Silova, Budiene & Bray 2006; Silova, 2009), приватне репетиторство може збільшити соціальну нерівність. 67% респондентів вважають, що приватне навчання є дорогим. Більш заможні батьки могли найняти приватного репетитора для своєї дитини. Крім того, приватне навчання є більш поширеним серед дітей, чий батьки мають вищу освіту. Хоч, приватне репетиторство більш розповсюджене серед багатих людей, ніж бідних, цей висновок не є однозначним (Bray, 1999, с.61). За даними Брея (1999), опитування Кван-Террі у Сінгапурі (1991) показало, що в цій країні приватне репетиторство має найбільший попит серед сімей із середнім рівнем доходу, які не розмовляють англійською вдома. У Камеруні багато клієнтів приватних репетиторів походять з сімей із середнім або низьким рівнем доходу. Багатші сім'ї віддають своїх дітей до приватних шкіл (Bray, 1999, p. 63). Через те, що одні учні мають доступ до репетиторів, а інші не можуть собі цього дозволити, можуть виникати різні

ситуації, які поглиблюють нерівність між учнями. Вчителі можуть реагувати на це по-різному: або допомагати повільнішим учням, або сприймати репетиторство як нормальне явище. Крім того, до учнів, які мають репетиторів, можуть ставитись краще, ніж до тих, хто їх не має (Silova, 2010, p.334). У статті зазначено, що 59% респондентів вважають, що вчителі краще ставляться до школярів, які мають додаткові заняття з репетиторами (Silova, 2010, p.334).

У висновку, література та попередні дослідження показують, що основними наслідками приватного репетиторства є:

1. Приватне репетиторство покращує навчальні досягнення дітей.
2. Приватне репетиторство створює нерівність між тими студентами, які отримують додаткові уроки, та тими, хто не отримує.
3. Репетиторство може допомогти учням, які мають більші досягнення, отримувати більше від шкільних уроків.
4. Репетиторство може провокувати абсентеїзм.
5. Державні школи втрачають можуть втрачати своїх найталановитіших вчителів, оскільки вони можуть вирішити працювати репетиторами.
6. Репетиторство може призвести до неетичної поведінки вчителів.
7. Репетиторство може допомогти студенту навчитися навчатися самостійно.
8. Репетиторство чинить сильний тиск на учнів і не дає дітям повноцінно проживати своє дитинство.
9. Позитивною стороною тиску є те, що він також може допомогти найкращим учням максимізувати свій потенціал.
10. Репетитори допомагають дітям стати більш дисциплінованими.
11. Батьки можуть мати більше часу на дозвілля зі своїми дітьми, якщо їхні діти навчаються з репетиторами.

РОЗДІЛ 3. КОНЦЕПТ РЕПЕТИТОРСТВА У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Як вже було згадано у вступі до теоретичної частини, приватне репетиторство у цьому дослідженні означає платні додаткові заняття зі шкільних предметів у будь-якому форматі (індивідуальні або групові заняття). У цьому дослідженні розглянуто репетиторство у початковій школі, що означає, що будуть враховані лише випадки додаткових занять з дітьми, які навчаються у 1-4 класах. Дослідження проводиться щодо репетиторства у сучасній Україні та на прикладі міста Львова, тобто респонденти, обрані для інтерв'ю проживають у Львові, їхня дитина (діти) навчаються у Львові, і це навчання відбувається у сучасній Україні. Основна мета роботи – це дослідити приватне репетиторство для дітей у початковій школі в сучасній Україні на прикладі міста Львова. Для того, щоб дослідити таке явище потрібно зрозуміти його причини і наслідки. Ці два аспекти є взаємопов'язані між собою, оскільки перший виражає умови, за яких батьки віддають дітей на додаткові заняття або наймають для них репетитора, а другий виражає те, наскільки очікування батьків справдились, та як репетиторство впливає на дітей та батьків.

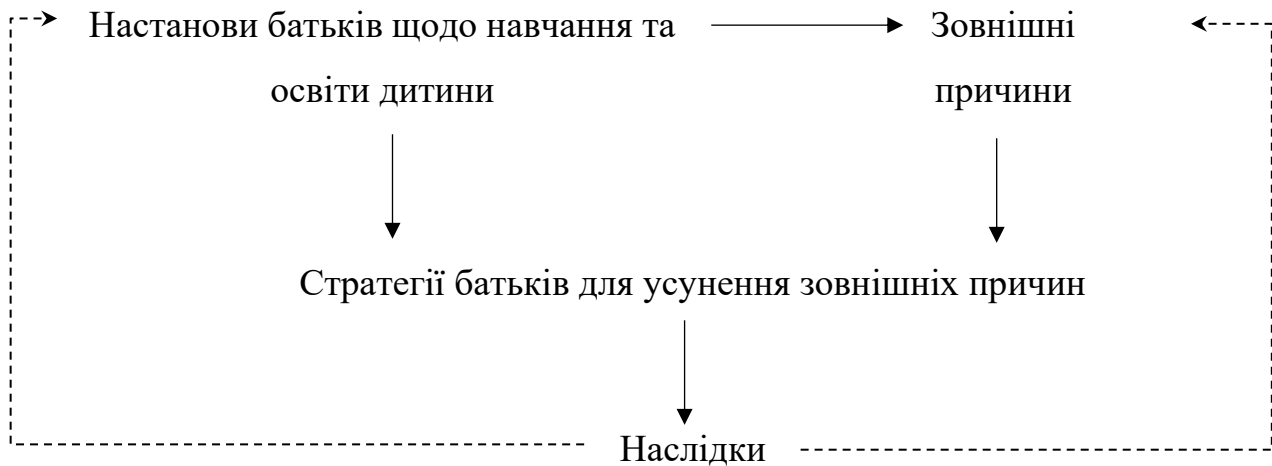
На основі попередніх досліджень, я зробила висновок, що на рішення батьків найняти репетитора або його не наймати, впливають зовнішні причини, які полягають швидше у структурних причинах, а також інших факторах, які пов'язані з батьками і дітьми, наприклад, коли у дітей є недостатньо уроків з якогось предмету у школі або ж, коли дитина не розуміє пояснення вчителя, чи батьки не мають часу, щоб з нею займатись. Також на це рішення впливають настанови батьків, пов'язані з освітою і навчанням дитини. Настанови – це ставлення батьків до освіти, їхнє сприйняття оцінювання, те, що є важливим для них. Настанови не є причинами проблеми, а швидше додатковими факторами, які впливають на сприйняття батьками зовнішніх причин.

Батьки наймають репетиторів для усунення зовнішніх причин, але керуючись своїми настановами та переконаннями. Застосовані стратегії

вирішують проблеми, спричинені зовнішніми причинами і задовольняють переконання батьків) (Схема 1).

Схема 1

Концептуальна схема зв'язку чинників утворення феномену репетиторства

Гіпотез, сформованих на основі теоретичної бази може бути безліч, оскільки у даній роботі досліджене широке явище, яке включає в себе багато аспектів. Тому завданнями роботи є дослідити причини та уявлення про наслідки приватного репетиторства, а також перевірити гіпотези, які є найактуальнішими для приватного репетиторства у молодшій школі в сучасній Україні.

Дані щодо приватного репетиторства у початковій школі в Україні відсутні взагалі. Дослідження часто аналізують випадки репетиторства вже у старшій школі, перед здачею екзаменів. На цьому освітньому рівні є зрозумілими причини репетиторства, оскільки діти вступають до університетів, і кращий результат під час вступних іспитів може забезпечити можливість вступу до кращого університету, що у майбутньому може допомогти випускнику отримати кращу роботу. Тут грає роль ставлення батьків до освіти та їхня система цінностей. Кім (2003) розглядає поняття «креденціалізм», коли рівень освіти є найважливішим критерієм у визначенні здібностей людини. Це поняття може пояснити мотиви батьків найняти репетитора у випускному класі, адже, якщо діти не вступають у вищий навчальний заклад, то це може вказувати на низький

рівень їхніх здібностей. Що ж до дітей у початковій школі, то, така мотивація може виражатись у бажанні, щоб дитина була краща, ніж інші та мала кращі оцінки у школі. Це важливий аспект, адже він вказує на те, як настанови батьків можуть впливати на їхнє рішення найняти або не найняти репетитора. Чи такі мотиви є присутні у батьків, чиї діти є на цьому освітньому рівні, залишається відкритим питанням, яке потрібно дослідити для розуміння явища приватного репетиторства у початковій школі. На основі цього можна сформулювати таку гіпотезу: «Батьки, які наймають репетиторів, оцінюють дитячу успішність, зважаючи на шкільні оцінки, і хочуть, щоб дитина була краща, ніж інші».

Попит на приватне репетиторство може бути спричинений також недоліками в освітній системі. Це питання є достатньо дослідженим, зокрема і в Україні, але дослідження проводились ще у 2015 році, предметом дослідження не були учні початкової школи, а Нової української школи ще не було запроваджено. Багато досліджень підтверджують гіпотези щодо того, що погана якість освіти впливає на рішення батьків щодо репетиторства або ж додаткових занять (UNICEF, 2001; 2009; Silova, 2010; Огляди, О.Е.С.Р., 2017; Kim & Lee, 2010; Kim, 2004; Hrynevych et al., 2006; IPO, 2015). Перевірити, чи батьки задоволені Новою українською школою, є важливим для розуміння, чи якість освіти справді грає роль у збільшенні попиту на репетиторство. На основі цього можна сформулювати таку гіпотезу: «Батьки наймають репетиторів, щоб компенсувати недоліки в освіті».

Такий аспект явища, як залежність попиту на репетиторство від місця проживання сім'ї (сільська чи міська місцевість), є достатньо дослідженим, і можна побачити, що в місті участь у приватному репетиторстві є вищою, ніж в сільській місцевості. Можна припустити, що тенденції в Україні у початковій школі є схожі. Загалом, було би цікаво порівняти мотиви міських та сільських жителів, які наймають репетиторів для своїх дітей або віддають їх на додаткові заняття зі шкільних предметів. Це допомогло би зрозуміти повну картину, а не лише мотиви містян.

Щодо наслідків та результатів приватного репетиторства, цей аспект досліджували різні науковці, і було зроблено багато висновків, зокрема, що важко прослідкувати вплив репетиторства на успіхи в навчанні, оскільки на дітей може впливати дуже велика кількість факторів. Також є негативні наслідки приватного репетиторства, як от створення нерівності між учнями та втрата школами своїх найкращих вчителів, а також тиск на дітей через репетиторство, але ці всі питання є дуже обширними та потребують окремих досліджень. Недослідженою темою є зв'язок між настановами батьків та наслідками і результатами приватного репетиторства. Якщо батьки мають певні очікування і настанови, які є водночас частково причинами найняти репетитора, то можна припустити, що уявлення про наслідки репетиторства будуть відображати ті настанови, які мають батьки. Тут можна сформулювати наступну гіпотезу: «Уявлення про наслідки репетиторства будуть відображати ті настанови, які мають батьки стосовно успішності дітей у навчання та освітнього процесу».

У висновку, недоліки в освітній системі часто призводять до нерозуміння дитиною предмету, що не задовольняє настанови батьків, особливо, якщо вони виділяють освіту, як важливий аспект розвитку дитини. Саме тому у цьому дослідженні, зважаючи на мету, я концентруюсь на настановах батьків, причинах, пов'язаних із рівнем освіти в початковій школі та причинах, пов'язаних з особистим розумінням дітей. Також будуть розглянуті уявлення про наслідки та результати репетиторства, оскільки вони можуть відображати настанови батьків, і допомогти краще зрозуміти причини. Тобто важливими будуть не лише конкретні уявлення про наслідки, а й їхній зв'язок з настановами батьків. На основі теоретичної бази та враховуючи сучасні реалії в Україні сформульовано три гіпотези:

1. Батьки, які наймають репетиторів, оцінюють дитячу успішність, зважаючи на шкільні оцінки, і хочуть, щоб дитина була краща, ніж інші.
2. Батьки наймають репетиторів, щоб компенсувати недоліки в освіті.

3. Уявлення про наслідки репетиторства будуть відображати ті настанови, які мають батьки стосовно успішності дітей у навчання та освітнього процесу.

РОЗДІЛ 4. МЕТОДОЛОГІЯ

Оскільки приватне репетиторство у початковій школі є недослідженою темою в Україні, потрібно зрозуміти весь спектр причин та наслідків репетиторства на цьому освітньому рівні. Це може допомогти моделювати наступні дослідження, особливо кількісні. Для того, щоб виконати ці завдання, найвідповіднішими методами є якісні. Для цього дослідження я обрала метод глибинних інтерв'ю. Цей метод дає можливість дослідити мотиви батьків, зрозуміти їхні настанови щодо освіти та навчання їхніх дітей, а також, як батьки формулюють результати додаткових занять. У попередньому розділі я писала про те, що настанови щодо освіти можуть відображати уявлення про наслідки репетиторства. Цю гіпотезу неможливо було би перевірити кількісно. Також якісні методи були обрані, зважаючи на обмежені ресурси і неможливість провести кількісного дослідження, яке би відображав реальний стан явища, адже генеральна сукупність невідома.

Для інтерв'ю було використані два напівструктурованих гайди (Додаток 1, Додаток 2). Гайд для інтерв'ю з батьками, чиї діти мають репетиторів, складається зі вступної частини, питань про респондента, її/його дитину, успіхи дитини та її/його ставлення до навчання, питань про причини репетиторства, про оцінювання ефективності репетитора, а також питань про уявлення про наслідки репетиторства. Гайд для інтерв'ю з батьками, чиї діти не мають репетиторів, складається зі вступної частини, питань про респондента, її/його дитину, успіхи дитини та її/його ставлення до навчання, питань про ставлення респондента до освіти і репетиторства, а також підсумкової частини.

Респонденти були обрані за двома критеріями:

1. Мешканці міста Львова.
2. Батьки дитини, яка навчається у початковій школі та має додаткові заняття зі шкільних предметів або не має.

Під час проведення дослідження було взято 14 інтерв'ю. Три з них були проведені у квітні 2020 року з матерями дітей, чиї діти навчаються у молодшій школі і мають репетиторів або відвідують додаткові заняття зі шкільних

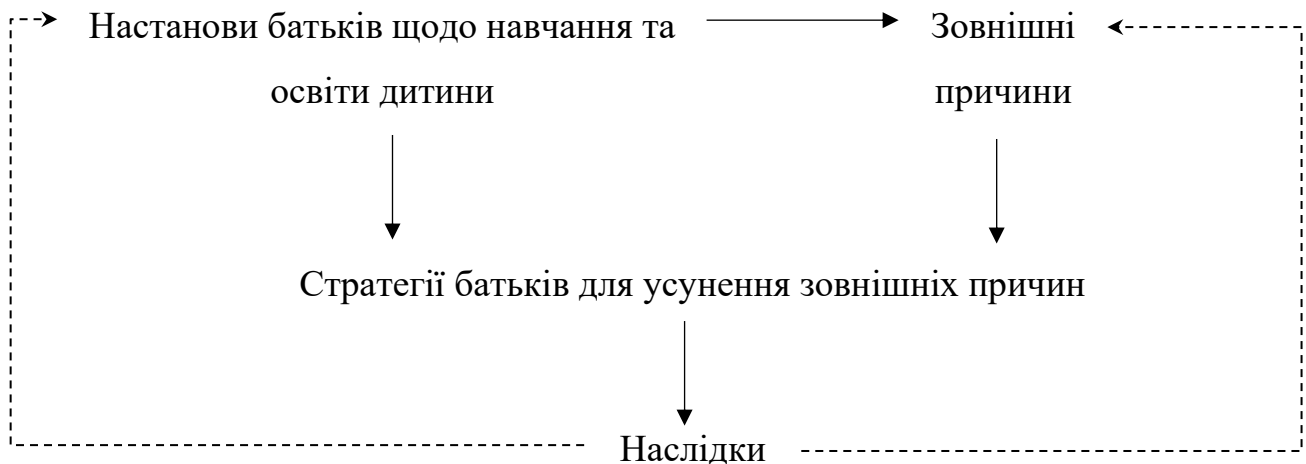
предметів. У 2021 році в березні-квітні було проведено ще 11 інтерв'ю, з яких 7 — з матерями і одним батьком, чії діти мають репетиторів або відвідують додаткові заняття зі шкільних предметів, та 4 інтерв'ю з матерями дітей, які не мають репетиторів і не відвідують додаткових занять зі шкільних предметів. Всі інтерв'ю були взяті онлайн через платформу Zoom та месенджер Viber. Під час інтерв'ю не були присутні треті особи. Усі респонденти мають вищу освіту, та їхні сім'ї живуть у Львові, і вони мають дітей, які навчаються у початковій школі (у 1-4 класах).

Для аналізу інтерв'ю були використані елементи підходу обгрунтованої теорії. Обгрунтована теорія – це теорія, яка індуктивно виводиться з вивчення феномену, який вона представляє (Страусс & Корбін, 2001, с.21). У цьому дослідженні було використано відкрите та вісьове кодування. Відкрите кодування дозволяє ідентифікувати категорії та субкатегорії, а вісьове кодування – з'єднати їх між собою, щоб утворити концепт феномену. У схему концепту Страусс і Корбін включають: 1) умови, причини, що формують феномен; 2) стратегії, того, як учасники реагують на проблему чи подію; та 3) наслідки реалізації цих стратегій (Charmaz, 2006, р.61). Таке кодування підходить для цього дослідження, адже його метою є визначення причин та наслідків репетиторства. У моєму дослідженні присутні інтерв'ю з двома типами респондентів: з батьками, чії діти мають репетиторів та тими, чії не мають. Інтерв'ю з останніми були проведені для порівняння та більш комплексного розуміння репетиторства, тому концептуальна схема описана далі стосується лише респондентів, чії діти мають репетитора.

Оскільки, феномен у моєму дослідженні вже визначений: рішення найняти репетитора у початковій школі, то в інтерв'ю, за допомогою відкритого кодування я шукала умови цього феномену (зовнішні причини та настанови батьків), стратегії батьків та наслідки цих стратегій. У попередньому розділі була представлена концептуальна схема, яка відображала зв'язок чинників утворення феномену репетиторства, стратегій та наслідків, а також вплив наслідків на чинники репетиторства (Схема 1).

Схема 1

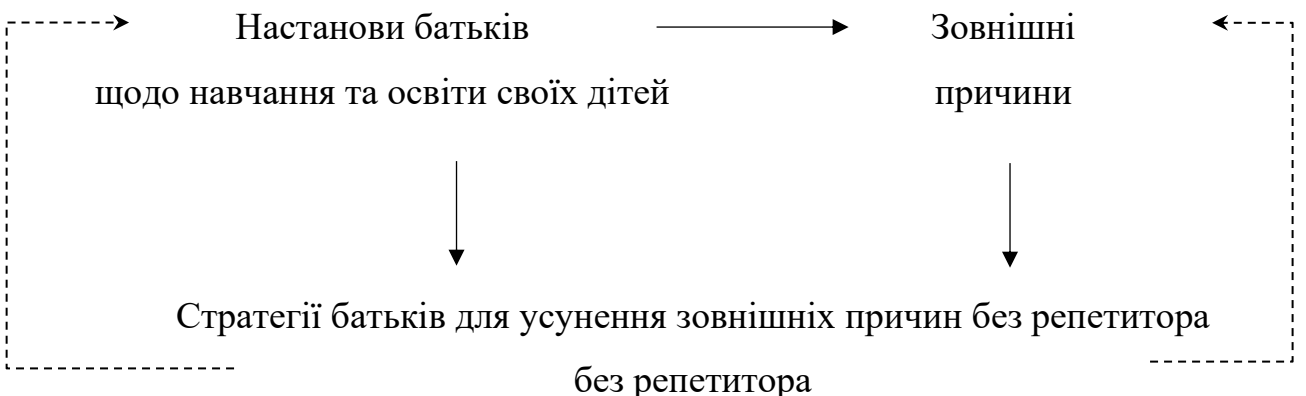
Концептуальна схема зв'язку чинників утворення феномену репетиторства

У інтерв'ю з респондентами, чий діти мають репетиторів або додаткові заняття зі шкільних предметів, було легко визначити усі субкатегорії. У інтерв'ю з респондентами, чий діти не мають репетиторів або додаткових заняття зі шкільних предметів, це неможливо зробити, адже під час інтерв'ю ми не обговорювали їхні уявлення про наслідки цього рішення, а більше говорили про причини не наймати репетитора та стратегії, які батьки використовують для вирішення проблем своїх дітей та задоволення своїх настанов. Для аналізу цих інтерв'ю була створена інша концептуальна схема (Схема 2).

Схема 2

Концептуальна схема зв'язку чинників утворення феномену відсутності репетиторства

РОЗДІЛ 5. ПРИВАТНЕ РЕПЕТИТОРСТВА У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ МІСТА ЛЬВОВА)

Репетиторство — це багатоаспектне явище, саме тому причин, чому батьки приймають рішення наймати репетитора є дуже багато, що можна побачити, оглядаючи літературу та попередні дослідження. У цьому дослідженні навіть у десяти батьків, які найняли репетитора або віддали дитину на додаткові заняття, причини є різноманітними. Спочатку потрібно зрозуміти, які настанови мають батьки. Загалом всі настанови можна поділити на 5 груп: щодо навчання, оцінювання, дитини, батьків і щодо репетиторства. Найпоширенішою є настанова про те, що знання англійської мови є дуже важливим. Так вважають семеро з десяти батьків, і вплив цієї настанови безперечно є, оскільки усі діти в дослідженні, які мають репетиторів або додаткові заняття, відвідують уроки саме з англійської мови.

«А всі ми розуміємо, що англійська мова – це – тим паче я безпосередньо дуже-дуже-дуже розумію, що англійська мова це як-не-як потрібно, а в інших дисциплінах я вже щось постараюсь допомогти і підтримати», — батько, син, 3 клас.

Ще однією настановою, яку декларують батьки є думка, що професіонал може пояснити предмет краще. Так вважають троє респондентів. Навіть батьки, які знають англійську мову на певному рівні, вважають, що краще дитину буде навчати вчитель, який володіє англійською та *«(...) знає те середовище англійської мови, і може йому з легкістю пояснити і розказати», — мама, син, 4 клас.*

«Цим треба займатись з людиною, яка в цій сфері більш обізнана. (...) Тому братись за освіту своєї дитини – це неправильно. Ти можеш підказати з якимось предметом, з домашнім, але взятися за навчання в сфері, в якій ти не обізнаний, це не зовсім правильно», — мама, син, 4 клас.

Ще одна настанова, яку мають двоє батьків звучить так: «Навчання потрібно тримати під контролем, не занегаювати». Цей контроль означає, що батьки повинні слідкувати за тим, як вчиться дитина і допомагати їй із труднощами. Це не означає, що дитина не повинна бути самостійною – батьки повинні допомагати дітям, якщо виникають труднощі, щоб тримати навчання на рівні і не дозволяти йому впасти.

«Завжди допоможемо, тут на самотьок не можна кидати», — мама, син, 4 клас.

«Так, в мене така специфіка – з першого класу я був поряд, я надав поштовх з першого класу, і в третьому класі вже набагато менше потрібно бути біля дитини. Вже є вихована самостійність», — батько, син, 3 клас).

Ставлення батьків до репетиторства є теж різним, але в основному позитивним. Батьки вважають, що репетиторство допомагає знайти індивідуальний підхід до дитини, та загалом є позитивним, якщо допомагає вирішувати труднощі дітей і батьків.

І: Що загалом думаєте про репетиторство у початковій школі?

Р: Точно, що не погано. Це індивідуально. Я думаю, що це все має працювати. Це залежить від вчителя, в першу чергу, бо діти дуже різні. Вчитель має підлаштуватись під дитинку. Тому я за систему репетиторства», — батько, син – 3 клас.

У цьому випадку потрібно також зважати на те, як батьки визначають репетиторство, адже це теж визначатиме їхнє ставлення до цього явища. Наприклад, одна з респонденток має сина, який займається англійською з репетитором з метою виконання домашніх завдань і щоб постійно чути англійську мову. Вона вважає, що репетиторство, коли вчитель регулярно

приходить і проводить уроки за додатковою програмою – це погано впливає на дитину.

«Я є проти репетиторства як такого, бо воно натаскує дитину, але дитина втрачає відчуття, що таке процес навчання. А репетиторство, якщо ти сам хоч трохи вчишся, то починаєш це відчувати, а репетиторство – це повністю руйнує, а в мене таке враження, що системне репетиторство не дає дитині ставити цілі і до них доходити. І дитина стає така трошки безпомічна. Втрачається самостійність», — мама, син, 1 клас.

Настанови щодо оцінювання успішності своєї(-їх) дитини(-ей) сформульовані по-різному, і немає батьків, які думають ідентично, але є розуміння того, як батьки можуть оцінювати дитину. Батьки декларують такі настанови¹:

1. Оцінки і знання однаково важливі (1)
2. Важливо, щоб дитина старалася (1)
3. Оцінки не найважливіше, але рівень серед всіх однокласників грає роль (1)
4. Зацікавлення дитини є важливим показником успішності в навчання (1)
5. Бали — це найбільш явний показник успішності в навчанні (1)
6. Зацікавлення дитини у предметі дуже важливе і кожному дитину можна зацікавити (1)
7. Впевненість дитини — показник успішності в навчанні, а не оцінки (1)
8. Головне — знання, а не оцінки (1)
9. Оцінювання в школі не завжди є об'єктивним (1)

Отже, батьки оцінюють дітей за допомогою оцінок, зацікавлення дитини, впевненості у навчанні, наявності знань та порівняння дитини з однокласниками. Ця інформація може бути важливою для наступних досліджень, а також для

¹ Тут і далі — в дужках вказана частота згадки респондентами. Підрахунок був здійснений з ознайомчою метою. Ці дані не є репрезентативні для всієї популяції та відображають частоту висловлювань респондентів приналежних до певних кодів у цьому дослідженні.

аналізу того, чи настанови батьків пов'язані зі сприйняття ними результатів репетиторства.

Щодо зовнішніх причин, то їх є дуже багато. Все ж, найчастіше респонденти вказували такі причини найняти репетитора:

1. У батьків недостатньо знань для допомоги з предметом (5)
2. У батьків немає достатньо часу для допомоги дитині (4)
3. Дитина не сприймає маму, як вчителя (4)
4. У школі недостатнє навантаження з англійської мови, низький рівень викладання (5)
5. Дитині важко дається предмет (3)
6. Мама хоче полегшити собі життя (3)
7. Для того, щоб виконувати домашнє завдання (3)
8. Дитина не розуміє вчителя у школі (2)
9. Щоб забезпечити регулярні та систематичні заняття (2)
10. Батькам не вистачає терпіння (2)

Бачимо, що половина респондентів не мають достатньо знань для допомоги з предметом, в їхніх випадках – з англійською, оскільки всі діти займають додатково цим предметом. Також у батьків немає часу допомагати дитині з англійською. Це може бути пов'язано з тим, що, оскільки вони не володіють цією мовою, то часу на те, щоб розібратись самостійно з певною темою, а потім ще й пояснити її дитині, може піти дуже багато. Також причиною є те, що діти не сприймають батьків, як вчителів. Водночас, ці батьки вважають, що професіонал може пояснити предмет краще.

«З англійської я бачу, що я не є в неї авторитет, я не можу їй пояснити, вона мене не чує», — мама, донька, початкова школа.

«Хоча, якби він мене слухав, то, в принципі, і репетитора не треба було б», — мама, син – 3 клас.

Зважаючи на попередні причини, якщо дитині важко дається предмет або вона не розуміє вчителя, а батьки не можуть допомогти своїй дитині з домашніми завданнями з англійської, то вони обирають стратегію найняти для дитини репетитора або віддати на додаткові заняття, щоб зробити ці ж домашні завдання.

«І (наймаю репетитора) заради того, щоб домашнє зробити, щоб з мене зняти цей обов'язок», — мама, син, 1 клас.

Репетиторство часто сприймають в контексті допомоги із труднощами, але бачимо, що п'ятеро з десяти батьків вказали, що труднощів з англійською немає, але у школі у дітей недостатнє навантаження саме з англійської мови і вони не задоволені рівнем викладання мови в навчальному закладі. Це може бути пов'язно з переконанням батьків, що знання англійської – це дуже важливо. Саме тому, вони можуть хотіти, щоб англійської у школі було більше.

«І: А шкільних завдань недостатньо? Чи Ви просто хочете, щоб було більше?»

Р: Шкільне дуже просте. Вони мають повільний темп. Вони ще якісь прописи роблять, а ми ще в Америці всі букви вивчили. І не хочеться, щоб він гальмував», — мама, син, 1 клас.

Також батьки хочуть, що діти вивчали англійську комплексно, систематично, регулярно і не зупинялись на тому рівні, який в них вже є.

«Для мене важливо, щоб вона вчила систематично», — мама, донька, 3 клас.

«Бо шкільні знання шкільними, але ти береш репетитора, щоб бути постійно в тонусі», — мама, донька, 3 клас.

Ще одна причина, яку вказало три респондентки: бажання батькам полегшити собі життя. Виконання домашніх завдань з дітьми забирає час і терпіння, якого батькам не вистачає. Для когось з них, займатись з дітьми важко

емоційно, для когось додаткові заняття допомагають звільнити свій час та використати його для роботи. Для когось репетиторство допомагає виконувати батьківський обов'язок допомагати з домашніми завданнями. Причини і маніфестації можуть бути різні, але все згадане вище полегшує життя батьків.

«І: Але ви кажете, що можна було би не наймати, але наймаєте. Тобто це просто легше так? Р: Я собі просто полегшую собі таким чином життя», — мама, донька, початкова школа.

Також одна респондентка вказала, що репетитор – це можливість підготуватись до вступу в університет в майбутньому, і також, мова потрібна для навчання закордоном. У четвертому класі ця мама планує найняти для дитини репетитора з математики для підготовки до вступу до гімназії.

Щодо стратегій, які застосовують батьки, то семеро з трьох респондентів надало перевагу приватним репетиторам, натомість троє респондентів вважають, що групові заняття є ефективнішими або підходять їхнім дітям краще. Діти всіх респондентів займають додатково англійською. Одна дитина займається математикою на додаток до англійської. Також з одним хлопчиком займається репетитор, який виконує з ним домашні завдання з усіх предметів. Ще одна дівчинка робить домашнє завдання з математики та української у школі з вчителькою. Переважання англійської серед додаткових занять дітей може бути пов'язане з пріоритизацією батьками англійської мови, а також з тим, що у школі англійську викладають на низькому рівні. Також респонденти вказували на те, що з іншими предметами вони можуть дати собі раду і допомогти своїм дітям, а от з англійською їм важче.

«В інших дисциплінах він витягує, а от англійська так, щоб вже знати, що я не можу бути поруч, я хочу, щоб вже інші професіонали допомагали», — мама, син, 4 клас.

Діти займаються від одного до трьох разів на тиждень. Наповнення уроків залежить від мети заняття. Якщо дитині потрібна допомога з домашнім, у неї є труднощі у навчанні, то на заняттях з репетитором діти повторюють шкільний матеріал, виконують домашні завдання. Якщо батьки вважають, що у школі англійської недостатньо, і хочуть, щоб дитина більше займалась, тоді діти мають окрему програму, відмінну від шкільної.

Серед уявлень про наслідки та результати додаткових занять батьки дітей найчастіше згадували те, що після цих занять у дитини підвищився рівень знань і вона почала краще розуміти предмет (5 респондентів).

«З математики були моменти, але 2-3 заняття вже дали свої результати», — мама, донька, початкова школа.

«Я просто його бачу тепер, тому що дитина дуже швидко схоплює, вона швидко вчить слова, вона... їй досить прочитати... От в школі задають їй ті слова, їй досить прочитати їх і вона відразу їх швидко запам'ятовує. Як там їх вчать, я не знаю», — мама, донька, 3 клас.

Двоє батьків вказують, що після додаткових занять, дитині легше давати собі раду зі шкільною програмою. Троє респондентів бачать, що після додаткових занять у дитини з'явився інтерес до вивчення предмету, зокрема через те, що дитина почала розуміти його.

«Ну, в принципі, він більше з бажанням після репетитора хоче вчити з англійської мови, ніж після школи, після вчителя, а так ну поки що це не можу сказати, бо в нас бувають отак раз ходимо, раз не ходимо», — мама, син, 3 клас.

Також ще одним результатом того, що дитини має додаткові заняття є те, що у матерів дітей з'явилося більше часу на свої справи. Наприклад, для однієї з респонденток цей додатковий час є можливістю заробити більше грошей. Це може означати те, що матері легше заплатити за додаткові заняття, ніж

зеконотити гроші та допотогти дитині самотійно. Проте, у випадку цієї респонденти, присутні також інші фактори, зокрема те, що дитині важче сприймати інформацію ввечері, і мама таким чином хоче її розвантажити. Проте, потрібно розуміти, що це швидше уявлення про наслідки репетиторства, а не власне наслідки.

Настанови батьків, чиї діти не мають репетиторів та інших додаткових занять зі шкільних предметів, є дуже різноманітними, хоча респондентів у цій групі було лише четверо. Їхні настанови можна поділити на такі групи: щодо репетиторства, щодо значення освіти і щодо навчання дітей. Для цих респондентів є важливим зацікавлення дитини у навчанні, адже двоє респондентів переконані, що дитина має вчити те, що їй цікаво, а не конкурувати з іншими дітьми. З цього впливає також настанова про те, що зацікавлення (ставлення) дитини до навчання – це показник успішності у навчанні. Також у однієї з респонденток є переконання, що саме вчитель у школі має зацікавити дитину. Тобто, вчитель має не лише навчити, а й зацікавити.

«Я відкидаю момент конкуренції. Мені не подобається, коли там кажуть, що там треба бути кращим за інших дітей, і тому треба більше вчитись. Дитина мусить вчитись те, що їй цікаво», — мама, донька, 1 клас.

Такі настанови відображаються і в інших настановах батьків. Наприклад, двоє респонденток вважають, що оцінки – це не показник знань. Наявність такої настанови може бути пов'язана з тими, що я згадувала раніше, зокрема з настановою про зацікавлення дитини – як показник успішності у навчанні.

«Зразу кажу, що оцінка – це не є показник знань дитини. Тут я це завжди і всім говорю, хоча сама, як дитина отримує погану оцінку, я насторожена, бо я знаю, що вона знає, але є маса нюансів, коли дитина недочитала, неуважна, недобачила. Якби, тут на оцінки не треба звертати уваги. Я розумію, що воно буде критично десь на виході, там ЗНО і так далі, але зараз в такі моменти,

головне, щоб в дитини був такий позитивний настрій, і коли я бачу, що дитина хоче йти до школи, значить все класно», — мама, син, 4 клас, донька, 2 клас.

Троє респонденток ставлять до репетиторства з розумінням, і вважають, що такі заняття можуть допомогти комусь вирішити проблеми у навчанні дитини або допомогти батькам, коли ті не мають часу або знань. Проте, одна з респонденток вважає, що репетиторство у початковій школі – це зайвий тиск на дитину і вона не бачить сенсу у додаткових заняттях зі шкільних предметів на цьому освітньому рівні.

«В молодших класах – це дуже велике навантаження, ще такий психологічний пресінг. Репетиторство може бути потрібне, якщо є база знань і ти до неї не дотягуєш. Це може бути вже середня школа, бо є об'єм матеріалу, який дитина не може вивчити, і їй потрібно здати екзамени. Ну а в молодшій школі я навіть не бачу сенсу», — мама, донька, 1 клас.

Об'єктивні причини, чому батьки не наймають репетиторів або не віддають їх на додаткові заняття зі шкільних предметів є такі:

1. Батьки мають час, можливість і знання, щоб допомогти своїм дітям зі шкільними предметами у початковій школі (4)
2. Мама має підхід до дитини (дітей) (2)
3. Мама навчає дітей англійської додатково, бо є експертом у цій сфері (1)
4. Немає можливості займатись з репетитором (1)
5. Діти розуміють шкільний матеріал (1)
6. Дитина робить домашнє завдання у школі (1)
7. У школі легка програма (1)
8. Завелике навантаження в школі (1)

Усі респондентки заявили, що вони мають час, можливість і знання, щоб допомогти своїй дитині з домашніми завданнями та пояснити додаткову інформацію. Вони вважають, щ програма у початковій школі є простою та не

вимагає специфічних знань. Якщо з'являються питання, на які батьки не мають відповіді, то вони користуються інтернет-ресурсами для пошуку відповідей на них.

«І: Чи Вам вдається легко впоратись зі всіма предметами? Р: Я більше філолог, але поки ще програма спрощена і розтягнута, і є час, щоб засвоїти це все. З математики буває так, що закручена задача, то ми її разом розбираємо», — мама, син – 3 клас, син – 1 клас.

«Я стараюсь знаходити час. Просто ще не виникало таких питань, а коли ускладниться програма і буде більше завдань, то треба буде більше пояснювати», — мама, донька, 1 клас.

Також серед причин присутні дві, які є протилежними. Для однієї дитини програма є занадто важкою, натомість для іншої – дуже легкою. Це два фактори того, що батьки не наймають репетиторів для своєї дитей. Це показує, наскільки одна і та ж стратегія може бути застосована у двох абсолютно різних випадках. У такому випадку важливо розуміти настанови батьків. Наприклад, респондентка, для чиєї дитини шкільна програма є занадто важкою, вважає, що початкова школа – це підготовчий етап для дитини, де вона повинна отримати базові навички читання, письма та говоріння, і не конкурувати з іншими дітьми. Мама, яка вважає, що шкільна програма легка, також вважає, що діти не повинні конкурувати у цьому віці, а репетитор може бути потрібним, якщо дитина не дає собі раду з базовими знаннями та навичками. Бачимо, що настанови досить схожі, стратегії також. З цього можна зробити висновок, що на рішення найняти або не найняти репетитора впливає і те, наскільки дитячі здібності відповідають шкільній програмі.

Стратегії батьків, чиї діти не відвідують додаткових занять зі шкільних предметів, сформовані під впливом того, що вони мають час і знання для того, щоб допомогти своїм дітям. Усі батьки у цій групі роблять або можуть робити домашні завдання зі своїми дітьми самостійно і з усіх предметів. Одна з

респонденток, чия дитина навчається у першому класі, каже, що дитині вдається виконувати більшість завдань у школі, зокрема тому, що Нова українська школа передбачає відсутність домашніх завдань або ж їх дуже малу кількість. Двоє респонденток переконані, що англійська у школі викладається на низькому рівні, тому вони займаються зі своїми дітьми додатково цим предметом. Одна з них – філолог за освітою, тому складає заняття самостійно, інша – має достатні знання, які отримала під час навчання в школі, і користується додатковими матеріалами. Також перша займається ще додатково математикою з обома дітьми.

Порівнюючи дві групи респондентів, можна зробити наступні висновки. Більшість респондентів, які наймають репетиторів, наголошують на важливості англійської мови, натомість не всі батьки без репетиторів наголошують на цьому, але це не означає, що вони так не вважають, адже вони можуть просто не вважати це причиною найняти репетитора. Респонденти, які не наймають не вважають, що професіонал може пояснити предмет краще, ніж вони. Їм вдається знайти підхід до дитини та навчати її навіть додаткового, окрім виконання домашніх завдань, якщо в цьому є потреба. Спільним у обох груп респондентів є переважно позитивне ставлення до репетиторства, якщо воно допомагає вирішувати проблеми батьків та дітей. Респонденти, які наймають репетиторів, частіше декларують важливість балів, натомість батьки, які не наймають репетиторів, вважають, що оцінки – це не показник успішності дитини. Вони наголошують на важливості зацікавлення дитини, її настрої. Респонденти, які наймають репетиторів, вказують, що знання – це важливий показник у навчанні, що може сприяти тому, щоб наймати репетиторів, якщо цих знань, на їхню думку, у дітей є недостатньо.

Щодо об'єктивних причин, то половина батьків, чийі діти мають додаткові заняття, заявляють, що не мають достатньо знань для допомоги дитині зі шкільними предметами, а саме з англійською мовою. Батьки дітей, які не мають репетиторів, натомість, мають час і знання для допомоги своїм дітям у навчанні, включно для допомоги з англійською. Також половина батьків, чийі діти мають додаткові заняття, вважають, що у школі недостатній рівень викладання

англійської. Для вирішення цієї проблеми, вони прийняли рішення найняти репетитора з англійської для своєї дитини. Серед батьків, які не найняли репетитора для своєї дитини, є також такі, які вважають так само, але вони здатні самостійно займатись англійською додатково із своєю дитиною. Їм це вдається зокрема тому, що діти цих батьків сприймають їх, як вчителів, чого не вдається досягти чотирьом респондентами з групи батьків, які наймають репетиторів. Навіть їхній достатній рівень знань з англійської мови не дає їм можливості займатись з дітьми самостійно.

У дослідженні було сформульовано три гіпотези:

1. Батьки, які наймають репетиторів, оцінюють дитячу успішність, зважаючи на шкільні оцінки, і хочуть, щоб дитина була краща, ніж інші.

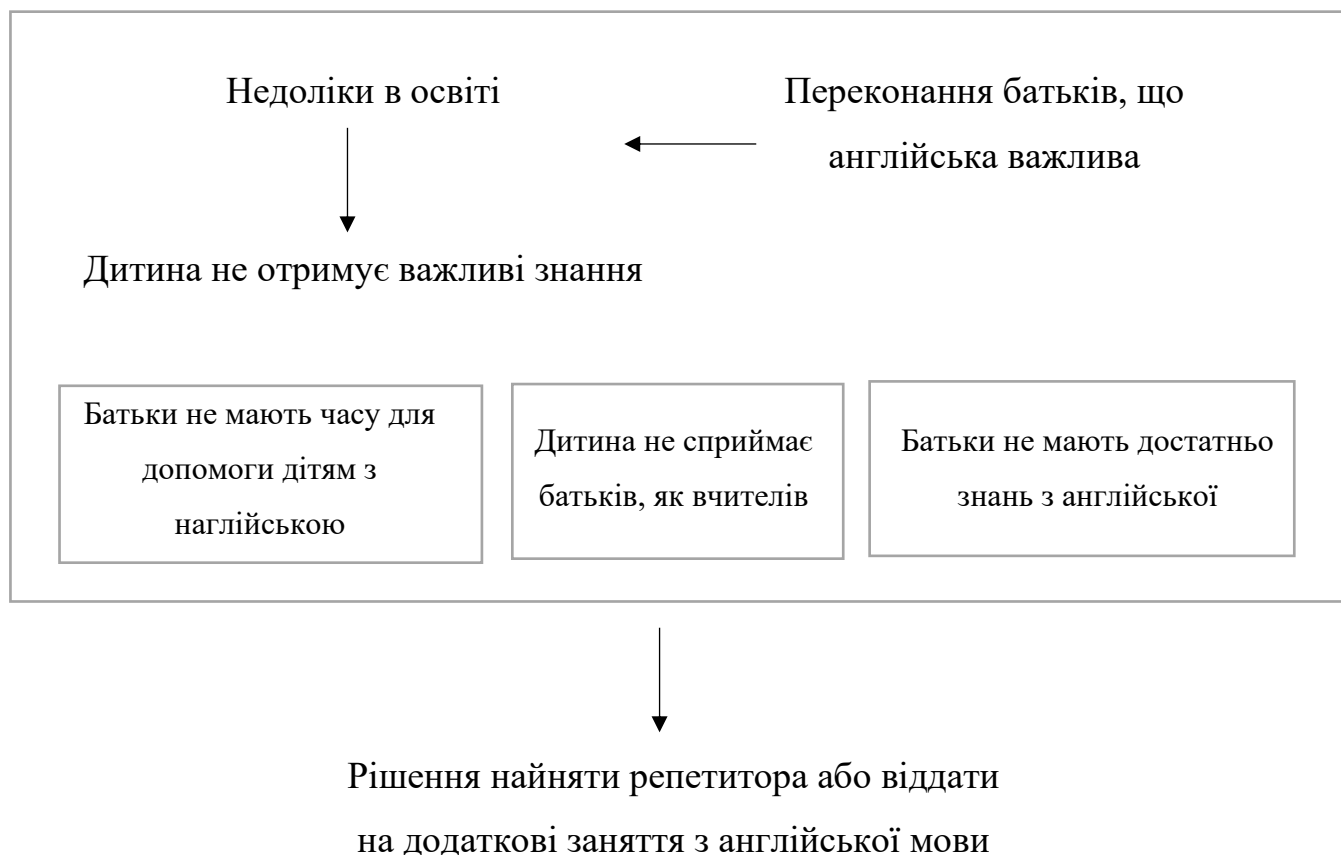
Ця гіпотеза частково підтвердилась, і для детальнішої перевірки потрібно дослідити це питання ширше; також вона повинна враховувати і інші аспекти оцінювання дитячої успішності. Батьки, які наймають репетиторів декларують важливість балів – як показника успішності дитини у навчанні. Також вони вважають, що знання дитини є важливими, та навіть важливішими, ніж оцінки, але це залежить від кожного окремого випадку. Є респонденти, які вважають, що зацікавлення дитини у навчанні є показником успішності, а також її впевненість, а не оцінки. Усі батьки, які не наймають репетиторів, переконані, що основний показник успішності – це зацікавленість дитини у навчанні. Загалом, можна зробити висновок, що переконання щодо важливості оцінок у школі є показником того, що батьки вважають, що дитина повинна бути краща, ніж інші. Таке ставлення до успішності дитини може давати батькам більші надії на те, що дитина буде рухатись освітньою драбиною, досягати успіху, що забезпечить їй успішну кар'єру. Таким чином, теорія про креденціалізм (Kim, 2003) може бути застосована і до явища репетиторства у молодшій школі. Проте, з відповідей респондентів можна також побачити, що знання дитини є також важливим критерієм, який виражає кращість дитини, від інших. Саме тому гіпотеза потребує більш розширеного формулювання та подальших досліджень.

2. Батьки наймають репетиторів, щоб компенсувати недоліки в освіті.

На основі аналізу, можна зробити висновок, що ця гіпотеза підтвердилась. Недоліки в освіті виражаються і в настанови батьків, і в об'єктивних причинах. Респонденти декларують низький рівень викладання англійської у школі, те, що вчителька у школі проявляє агресію, що може бути причиною того, що дитина не розуміє вчителя у школі. Одна з респонденток вказує на те, що у школі не пояснюють, для чого вчити англійську і не зацікавлюють, не ставлять її у пріоритеті, а інша на те, що вчителю в школі не вдається пояснити весь матеріал. Також четверо респондентів вважають, що у школі – недостатнє навантаження з англійської мови. Одна з респонденток каже, що у школі є брак розмовної практики. Всі ці недоліки шкільної освіти, а саме викладання англійської мови, спричиняють стурбованість батьків. Вони переконані у надзвичайній важливості англійської мови, і, очікуючи, що школа задовольнить їхнє бажання, щоб дитина мала цю важливу навичку, бачать, що цього не відбувається. У зв'язку з відсутністю часу, знань або через інші причини (дитина сприймає батьків, як вчителів), вони повинні шукати інші способи задовільнити потребу своїх дітей у якісному вивченні англійською, яка є сконструйованою їхнім сприйняттям англійської мови. Ці інші способи є додатковими груповими заняттями та приватними репетиторами. У висновку, наявність недоліків в освіті спричиняє виникнення інших факторів, які, під впливом настанов батьків, спонукають їх найняти репетитора для своєї дитини або віддати її на додаткові заняття (Схема 3). Все ж такі висновки є дійсними лише для цієї групи респондентів, і для перевірки такої моделі і формулювання висновків, які можна було б поширити на генеральну сукупність, потрібні ширші дослідження.

Схема 3

Концептуальна схема на основі здійсненого аналізу

3. Уявлення про наслідки репетиторства відображають ті настанови, які мають батьки стосовно успішності дітей у навчання та освітнього процесу.

Щодо наслідків репетиторства, то серед опитаних респондентів, найпоширенішими є:

1. Дитина краще розуміє предмет і у дитини підвищився рівень знань (5)
2. У дитини з'явився інтерес до вивчення предмету (3)
3. Дитина дає собі раду зі шкільною програмою (2)
4. Мама має більше часу для своїх справ (2)

Також є і інші наслідки та результати, що дозволяє припустити, що вони відобразатимуть настанови батьків. У Таблиці 2 представлені настанови батьків щодо успішності дітей у навчанні та освітнього процесу, а також уявлення про наслідки репетиторства, які декларують батьки. У моєму дослідженні дві

респондентки не вказали наслідків репетиторства, і ще дві не висловили у повній формі своїх настанов, тому у порівняльній таблиці є лише шість респонденток.

Таблиця 1

Порівняння настанов батьків та наслідків репетиторства

Респондент (-ка)	Настанови щодо успішності дітей у навчанні та освітнього процесу	Уявлення про наслідки репетиторства, які декларують батьки
P1	<ul style="list-style-type: none"> - Репетиторство у молодшій школі потрібне, щоб допомогти дитині встигати за програмою - Важливо, щоб дитина старалася - Оцінки і знання однаково важливі 	<ul style="list-style-type: none"> - Дитина краще розуміє предмет і у дитини підвищився рівень знань
P2	<ul style="list-style-type: none"> - Оцінки не найважливіше, але рівень серед всіх однокласників грає роль 	<ul style="list-style-type: none"> - Дитина дає собі раду зі шкільною програмою - У дитини з'явився інтерес до вивчення предмету
P5	<ul style="list-style-type: none"> - Дитина має бути самостійною і вчитись та робити ДЗ самостійно - Бали — це найбільш явний показник успішності в навчанні 	<ul style="list-style-type: none"> - Дитина краще розуміє предмет і у дитини підвищився рівень знань - У дитини з'явився інтерес до вивчення предмету - Дитина почала менше звертатися за допомогою до мами

R6	- Впевненість дитини — показник успішності в навчанні, а не оцінки	- Дитина себе почуває впевнено
	- Допомога з домашнім завданням — це обов'язок батьків	- Домашні завдання готові
R9	- Зацікавленість дитини залежить від вчителя	- Дитина краще розуміє предмет і у дитини підвищився рівень знань
		- У дитини з'явився інтерес до вивчення предмету
R10	- Головне — знання, а не оцінки	- Дитина краще розуміє предмет, і у дитини підвищився рівень знань

Ніхто з респондентів не вважає оцінки основним показником успішності дитини. Респонденти 1 та 2 вважають, що знання важливіші, ніж оцінки, і наслідки репетиторства у них в тому, що дитина краще розуміє предмет і у неї підвищився рівень знань. Респондентка 9 вважає, що зацікавленість дитини залежить від вчителя, і ця зацікавленість, на її думку, є важливою, тому для неї наслідком репетиторства є те, що у її дитини з'явився інтерес до вивчення предмету. Респондентка 6 вважає, що допомога з домашніми завданнями є обов'язком батьків, і результатом репетиторства для неї є виконані завдання. Та ж респондентка вважає, що впевненість дитини – основний показник успішності у навчання, і відповідно одним із наслідків додаткових занять є те, що її дитина стала більш впевненою у предметі. Респондентка 5 вважає, що дитина повинна вчитися самостійності та виконувати домашні завдання самостійно, і одним із наслідків репетиторства для неї є те, що дитина почала менше звертатися до неї за допомогою. Лише у респондента 2 настанови та уявлення про наслідки не збігаються. Це може означати, що гіпотеза про те, що настанови батьків є

виражені у наслідках репетиторства є підтверджена. Все ж, без кількісного дослідження неможливо робити висновки щодо усієї популяції. Аналіз також показує, що настанови батьків є важливим чинником репетиторства, адже, якщо їхні настанови відображають уявлення про наслідки, то саме здійснення своїх прагнень (які виражені в настановах), вони і бажали, наймаючи репетитора.

ВИСНОВКИ

Приватне репетиторства можна сприймати позитивно або ж негативно, але потрібно розуміти, що воно справді існує, є поширеним, і розуміння причин та наслідків приватного репетиторства є важливим для формування політик у сфері освіти. Приватне репетиторство у молодшій школі – це недосліджена сфера в Україні. Метою моєї роботи було дослідити причини та уявлення про наслідки приватного репетиторства. Для досягнення цієї мети я повинна була виконати три завдання:

1. З'ясувати, які настанови батьків впливають на їхнє рішення найняти репетитора або віддати дитину на додаткові заняття зі шкільних предметів у початковій школі.

Респонденти вважають, що англійська мова – це важлива навичка, яка потрібна їхнім дітям. Водночас вони вважають, що професіонал може краще пояснити дитині незрозумілу тему з певного предмету, і часто саме з англійської. Також деякі респонденти декларують важливість контролю навчання зі своєї сторони, і вважають, що потрібно допомагати дітям з труднощами. Ставлення батьків до репетиторства є неоднозначним, але переважно позитивним, якщо такі додаткові заняття справді потрібні дитині та батькам. Щодо оцінювання успішності в навчанні, то тут показниками можуть бути оцінки дитини в школі, її зацікавлення у навчанні, впевненість дитини, власне наявність знань, а також успішність дитини у порівнянні з однокласниками.

2. З'ясувати, які причини впливають на рішення батьків найняти репетитора або віддати дитину на додаткові заняття зі шкільних предметів у початковій школі.

Серед об'єктивних причин найбільше поширеними є те, що батьки не мають достатньо знань, терпіння і часу для допомоги дитині з предметом. Кілька респондентів зазначає, що їхні діти не сприймають їх як вчителів. Деяким дітям важко дається предмет або вони не розуміють вчителя у школі. Також половина батьків вважають, що у школі є низький рівень викладання англійської, який не забезпечує дитину достатнім навантаженням з предмету.

3. З'ясувати вплив приватного репетиторства на дітей та батьків.

Репетиторство забезпечує дитину кращим розумінням предмету, підвищенням рівня знань, а також у дитини з'являється інтерес до вивчення предмету, вона дає собі раду зі шкільною програмою, а мама має більше часу для своїх справ. Це найпоширеніші наслідки, згадані батьками дітей.

У дослідженні було також сформульовано три гіпотези. Перша гіпотеза звучала так: «Батьки, які наймають репетиторів, оцінюють дитячу успішність, зважаючи на шкільні оцінки, і хочуть, щоб дитина була краща, ніж інші», і вона частково підтвердилась. Батьки, які наймають репетиторів для своїх дітей більшу увагу приділяють балам, натомість ті батьки, які не наймають репетиторів для своїх дітей, більше надають значення особистому зацікавленню дитини. Цей висновок не можна поширити на всю популяцію, тому ця гіпотеза потребує подальших досліджень. При наступних дослідженнях варто врахувати, що у молодшій школі звичне оцінювання балами не починається з першого класу, а, залежно, від навчального закладу, з другого або третього року навчання.

Друга гіпотеза звучала так: «Батьки наймають репетиторів, щоб компенсувати недоліки в освіті». Вона була підтверджена. Зокрема, опитані батьки вважають, що англійська у школах, де навчаються їхні діти не ж на достатньому рівні, і водночас вони вважають, що знати цю мову потрібно. Діти не отримують важливі знання, а батьки не мають можливості їх забезпечити цими знаннями самостійно, тому обирають стратегію найняти репетитора або

віддати дитину на додаткові заняття з англійської мови. Ця схема є одним з основних результатів дослідження, але вона також потребує подальшого дослідження.

Третя гіпотеза звучить так: «Уявлення про наслідки репетиторства відображають ті настанови, які мають батьки стосовно успішності дітей у навчання та освітнього процесу». Ця гіпотеза частково підтвердилась. Наслідки та результати репетиторства, які декларують батьки справді виражають деякі їхні настанови щодо успішності в навчання та освітнього процесу їхніх дітей, але для остаточного підтвердження потрібно провести кількісне дослідження.

Дослідження на тему приватного репетиторства є актуальними, а особливо актуальною є порівняння цього явища на міських та сільських територіях. Знахідки, отримані під час перевірки другої гіпотези, відкривають дискусію щодо того, чи батьки в селах не наймають репетиторів для своїх дітей через відсутність такої можливості, чи насправді вони не надають освіті такого великого значення, як батьки з міста, або ж не мають таких високих вимог до освіти у школі. Таке порівняльне дослідження справді би розкрило явище приватного репетиторства, та дало би можливість враховувати причини та наслідки виникнення попиту на приватне репетиторство під час розробки освітніх програм.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Гайд для інтерв'ю з батьками, чиї діти мають репетиторів

1. Вступна частина.
 - Ознайомлення з метою дослідження. Визначення репетиторства.
 - Роз'яснення правил ведення дискусії
 - Гарантія анонімності
2. Розповідь про себе.
 - Розкажіть, будь ласка, про себе. Де ви навчались? Чим Ви зараз займаєтесь?
 - Чи мали Ви репетитора під час навчання в школі?
 - Як багато часу приділяєте своїй сім'ї? Дітям? Допомозі їм з навчанням?
3. Розповідь про дитину та свою сім'ю.
 - Розкажіть, будь ласка, про свою дитину характер, зацікавлення, успішність у школі, стосунки з однолітками. Чи любить дитина вчитись? Що їй може заважати під час навчання? Як, зазвичай поводитьься під час вивчення чогось? Які предмети даються їй найкраще? Які найважче?
 - Чи має дитина якісь додаткові позашкільні заняття, окрім репетиторства? Скільки разів на тиждень?
 - Розкажіть, будь ласка, чи подобається Вашій дитині вчитись у школі. Можливо, у неї є якісь скарги.
 - Чи робите Ви домашнє завдання з дитиною? Якщо ні, то хто цим займається у Вашій сім'ї? Чи може хтось допомогти Вашій дитині з тим предметом, з якого вона має репетитора, якщо репетитор не зможе займатись з дитиною протягом певного періоду часу?
 - Чи хоче Ваша дитина робити домашнє завдання або ж вчити щось додаткове з Вами?
4. Причини репетиторства
 - З яких предметів дитина має репетитора(-ів)? Скільки днів на тиждень? Чи це просто допомога у виконанні завдань чи навчання за іншою програмою?

- Чому обрали саме цей тип репетиторства? Чому саме з цього (цих предметів) Чому Ви вирішили найняти репетитора для своєї дитини?
 - Як Ви шукали репетитора для своєї дитини? Чому саме так?
 - Які були Ваші очікування, коли Ви наймали репетитора? Чи вони справджуються зараз?
 - До якого моменту ви плануєте, щоб Ваша дитина займалась з репетитором?
 - Чи може репетиторство допомогти Вашій дитині підготуватись до майбутніх тестів та екзаменів?
 - Наскільки Ви задоволені рівнем освіти в Україні, зокрема у школі, де навчається дитина? Що саме подобається? Що не подобається? Що потрібно покращити? Що додати? Що усунути? Що змінити?
 - Що Ви думаєте про репетиторство для дітей, які навчаються у молодшій школі? Чому це явище є таким популярним?
 - Чи популярне репетиторство для дітей у молодшій школі у Вашому середовищі, серед Ваших знайомих?
5. Оцінювання ефективності репетитора.
- Як Ви оцінюєте ефективність і якість роботи репетитора? Чи є у Вас певні критерії?
 - Що для Вас є показником успішних занять з репетитором?
 - Що для Вас є показником успішності дитини у навчанні?
 - Чи відбувається зворотній зв'язок від репетитора? Якщо так, то як саме?
6. Наслідки репетиторства.
- Чи можна вважати, що діти з репетиторами — це норма, а ті, хто без — це вже швидше винятки?
 - Чи покращилась успішність Вашої дитини після занять з репетитором? Чи є якісь інші зміни?
 - За яких умов Вашій дитині не потрібно буде наймати репетитора?
 - За яких умов іншим дітям не потрібно буде наймати репетитора?

Додаток 2

Гайд для інтерв'ю з батьками, чиї діти не мають репетиторів

1. Вступна частина.

- Ознайомлення з метою дослідження. Визначення репетиторства.
- Роз'яснення правил ведення дискусії
- Гарантія анонімності

2. Розповідь про себе.

- Розкажіть, будь ласка, про себе. Де ви навчалися? Чим Ви зараз займаєтесь?
- Чи мали Ви репетитора під час навчання в школі?
- Як багато часу приділяєте своїй сім'ї? Дітям? Допомозі їм з навчанням?

3. Розповідь про дитину та свою сім'ю.

- Розкажіть, будь ласка, про свою дитину характер, зацікавлення, успішність у школі, стосунки з однолітками. Чи любить дитина вчитись? Що їй може заважати під час навчання? Як, зазвичай поводитьься під час вивчення чогось? Які предмети даються їй найкраще? Які найважче?

- Чи має дитина якісь додаткові позашкільні заняття (не репетиторства)?
- Розкажіть, будь ласка, чи подобається Вашій дитині вчитись у школі?

Можливо, у неї є якісь скарги.

- Чи робите Ви домашнє завдання з дитиною? Якщо ні, то хто цим займається у Вашій сім'ї?
- Як Ваша дитина дає раду з труднощами у навчанні, якщо такі виникають?
- Чи хоче Ваша дитина робити домашнє завдання або ж вчити щось додаткове з Вами?

4. Ставлення до освіти і репетиторства.

- Наскільки Ви задоволені рівнем освіти в Україні, зокрема у школі, де навчається дитина? Що саме подобається? Що не подобається? Що потрібно покращити? Що додати? Що усунути? Що змінити?

- Що Ви думаєте про репетиторство для дітей, які навчаються у молодшій школі? Чому це явище є таким популярним?
- Чи популярне репетиторство для дітей у молодшій школі у Вашому середовищі, серед Ваших знайомих?
- Чи довіряєте Ви освітньому закладу та вчителям, які там навчають?
- Чи задоволені Ви рівнем викладання?
- Чи є причини, чому Ви не наймаєте репетитора для своєї дитини? Якщо так, то які?
- Що для Вас є показником успішності дитини у навчанні?
- Чи розглядали Ви те, щоб найняти репетитора для Вашої дитини? З якого предмету? Чому?
- За яких умов Ви можете прийняти рішення найняти репетитора для Вашої дитини?

4. Узагальнення.

- Чи можна вважати, що діти з репетиторами — це норма, а ті, хто без — це вже швидше винятки?
- За яких умов дітям не потрібно буде наймати репетитора?

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

I. Використані джерела

- Глибинне інтерв'ю, проведене з респондентом 1 (Львів, березень 2021)
- Глибинне інтерв'ю, проведене з респондентом 2 (Львів, березень 2021)
- Глибинне інтерв'ю, проведене з респондентом 3 (Львів, березень 2021)
- Глибинне інтерв'ю, проведене з респондентом 4 (Львів, березень 2021)
- Глибинне інтерв'ю, проведене з респондентом 5 (Львів, березень 2021)
- Глибинне інтерв'ю, проведене з респондентом 6 (Львів, березень 2021)
- Глибинне інтерв'ю, проведене з респондентом 7 (Львів, березень 2021)
- Глибинне інтерв'ю, проведене з респондентом 8 (Львів, березень 2020)
- Глибинне інтерв'ю, проведене з респондентом 9 (Львів, березень 2020)
- Глибинне інтерв'ю, проведене з респондентом 10 (Львів, березень 2020)
- Глибинне інтерв'ю, проведене з респондентом 11 (Львів, березень 2021)
- Глибинне інтерв'ю, проведене з респондентом 12 (Львів, березень 2021)
- Глибинне інтерв'ю, проведене з респондентом 13 (Львів, березень 2021)
- Глибинне інтерв'ю, проведене з респондентом 14 (Львів, березень 2021)

II. Використана література

- Assaad, R., & El-Badawy, A. (2004, December). Private and group tutoring in Egypt: Where is the gender inequality. In Economic Research Forum 11th Annual Conference: Post Conflict Reconstruction (pp. 14-16).
- Baker, D. P., & LeTendre, G. K. (2005). National differences, global similarities: World culture and the future of schooling. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Baker, D. P., Akiba, M., LeTendre, G. K., & Wiseman, A. W. (2001). Worldwide shadow education: Outside-school learning, institutional quality of schooling, and cross-national mathematics achievement. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 23(1), 1-17.
- Baker, D., & LeTendre, G. K. (2005). National differences, global similarities: World culture and the future of schooling. Stanford University Press.

- Borodchuk, N. (2011). Shadow education: Quantitative and qualitative analysis of the impact of the educational reform (implementation of centralized standardised testing) on private tutoring in Ukraine. Working papers series 11–117, Development Studies Institute, London School of Economics and Political Science, London.
- Bray, M. (1999). The private costs of public schooling: Household and community financing. Paris: International Institute for Educational Planning/UNESCO.
- Bray, M. (2003). Adverse effects of private supplementary tutoring: Dimensions, implications and government responses. UNESCO. Instituto Internacional de Planeamiento de la Educacion.
- Bray, M., & Lykins, C. (2012). Shadow education: Private supplementary tutoring and its implications for policy makers in Asia (No. 9). Asian Development Bank.
- Bray, T. M. (1999). The shadow education system: Private tutoring and its implications for planners. UNESCO International Institute for Educational Planning.
- Brehm W. (2018). Private tutoring in Southeast Asia from: Routledge International Handbook of Schools and Schooling in Asia (p. 333-342). Routledge. Retrieved December 5, 2019, from <https://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9781315694382-31>
- Charmaz, K. (2006). Constructing grounded theory: A practical guide through qualitative analysis. sage.
- Choi, S., Kim, M., Kim, O., Kim, J., Lee, M., Lee, S., et al. (2003). Managing the private tutoring problem. Seoul: Korean Educational Development Institute.
- Dang, H. A. (2007). The determinants and impact of private tutoring classes in Vietnam. *Economics of education review*, 26(6), 683-698.
- Dang, H. A., & Rogers, F. H. (2008). The growing phenomenon of private tutoring: Does it deepen human capital, widen inequalities, or waste resources?. *The World Bank Research Observer*, 23(2), 161-200.

- De Silva, W. A. (1994). Extra-school tutoring in the Asian context with special reference to Sri Lanka. Maharagama: Department of Educational Research, National Institute of Education.
- Długosz, P. (2016). Private lessons as an instrument for middle class status struggle in post-socialist societies: Poland and Ukraine case studies. *Economics and Sociology*, Vol. 9, No. 1, pp. 173-191. Retrieved April 26, 2020, from http://www.economics-sociology.eu/files/16_228_Dlugosz.pdf
- Falzon, P. A., & Busuttil, J. (1988). Private tuition in Malta: a hidden educational phenomenon revealed. BEd (Hons) dissertation, University of Malta.
- Fergany, N. (1994). Survey of Access to Primary Education and Acquisition of Basic Literacy Skills in Three Governorates in Egypt.
- George, C. (1992). Time to come out of the shadows. *Straits times*, 4, 28.
- Government of India. (2015). Social Consumption in India: Education, January–June 2014, NSS 71st Round, New Delhi: Government of India.
- Harnisch, D. L. (1994). Supplemental education in Japan: Juku schooling and its implication. *Journal of curriculum studies*, 26(3), 323-334.
- Hrynevich, L. et al. (2006), «Country report: Ukraine», in *Education in a Hidden Marketplace: Monitoring of Private Tutoring*, Education Support Programme of the Open Society Institute, Budapest, pp. 305-325
- Hrynevych, L., Toropova A., Pylnyk T., Sereda L., and Gerasevich U. (2006). Ukraine (I. Silova, V. Būdienė and M. Bray, Ed.), *Education in a Hidden Marketplace: Monitoring of Private Tutoring* (pp.305-325). New York: Open Society Institute.
- Hussein, M. G. (1987). Private tutoring a hidden educational problem. *Educational studies in mathematics*, 91-96.
- Hyun, J., Lee, J., & Lee, H. (2003). Study on the educational fever of Korean parents. Seoul: Korean Educational Development Institute.
- Japan, Ministry of Education, Science and Culture (1995). *Japanese Government Policies in Education, Science, and Culture: new directions in school*

- education – fostering strength for life. Tokyo: Ministry of Education, Science, and Culture.
- Kim, S., & Lee, J. H. (2010). Private tutoring and demand for education in South Korea. *Economic development and cultural change*, 58(2), 259-296.
- Kim, T. J. (2003). The psychological mechanism to reduce educational credentialism in Korean adults: From perspective contraction to perspective expansion. *The Korean Journal of Educational Psychology*, 17(3), 131-148.
- Kulpoo, D. (1998). The quality of education: some policy suggestions based on a survey of schools: Mauritius. International Institute for Educational Planning.
- Kwan-Terry, A. (1991). The Economics of Language in Singapore: Students' Use of Extracurricular Language Lessons. *Journal of Asian Pacific Communication*, 2(1), 69-89.
- Lee, C. J., Park, H. J., & Lee, H. (2009). Shadow education systems. In *Handbook of education policy research* (pp. 901-919). Routledge. Retrieved December 5, 2019, from <https://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9780203880968.ch70>
- Majumdar, M. (2017). Access, success, and excess: Debating shadow education in India. In *Routledge Handbook of Education in India* (pp. 273-284). Routledge India.
- Marimuthu, T., Singh, J. S., Ahmad, K., Kuan, L. H., & Osman, S. (1991). Extra school instruction, social equity and educational quality.
- Polydorides, G. (1986). The Determinants of Educational Achievement at the End of Secondary Schooling: The Case of Greece.
- Russell, N. U. (1997). Lessons from Japanese cram schools. *The challenge of Eastern-Asian education: lessons for America*, 153-170.
- Sawada, T., & Kobayashi, S. (1986). An analysis of the effect of arithmetic and mathematics education at juku. Tokyo: National Institute for Educational Research.
- Sharma, Y. (1997). A lesson in exam pressure. *South China morning post*, 22, 18.
- Silova, I. (2009). *Private Tutoring in Central Asia: New Burdens and Opportunities*.

- Silova, I. (2010). Private tutoring in Eastern Europe and Central Asia: Policy choices and implications. *Compare*, 40(3), 327-344.
- Silova, I., Būdiene, V., & Bray, M. (2006). *Education in a hidden marketplace: Monitoring of private tutoring*. Open Society Institute.
- Stevenson, D. L., & Baker, D. P. (1992). Shadow education and allocation in formal schooling: Transition to university in Japan. *American journal of sociology*, 97(6), 1639-1657.
- Tansel, A., & Bircan, F. (2006). Demand for education in Turkey: A tobit analysis of private tutoring expenditures. *Economics of education review*, 25(3), 303- 313.
- Tseng, J. L. C. (1998). *Private supplementary tutoring at the senior secondary level in Taiwan and Hong Kong* (Master of Education dissertation). Hong Kong: University of Hong Kong.
- UNICEF, C. (2001). *CIS, Innocent Research Centre, A Decade of Transition* (No. 8). MONEE Regional Monitoring Report.
- UNICEF. (2009). *Learning achievement in the CEE/CIS Region. A comparative analysis of the results*.
- UNICEF. (2009). *Regional Office for CEE/CIS 2009, TransMONEE database 2009*.
- Громадянська мережа «Опора». (2016). Опитування: Як ставляться до зовнішнього незалежного оцінювання його учасники? [Survey: What Do the EIT Participants Think about the EIT]. <https://www.oporaua.org/news/osvita/42752-opytuvannia-yak-stavliatsia-do-zovnishnoho-nezaleznoho-otsiniuvannia-ioho-uchasnyku>
- Життя школяра: 10 годин на навчання і година – на решту. (n.d.). Retrieved April 26, 2020, from <https://osvita.ua/school/reform/57768/>
- ІРО (2015). *Середня освіта в Україні: думка вчителів та батьків* [Secondary Education in Ukraine: Attitudes of Teachers and Parents]. Інститут розвитку освіти, Київ. Retrieved April 26, 2020, from <http://iro.org.ua/ua/main/research/23>
- Огляди, О.Е.С.Р. (2017). *на тему доброчесності в освіті: Україна 2017*/Переклад з англ. Інститут розвитку освіти,—К.

Страусс, А., & Корбин, Д. (2001). Основы качественного исследования: Обоснованная теория. Процедуры и техники: Пер. с англ. М.: Эдиториал УРСС.